ARCHIWISTA

BIULETYN
STOWARZYSZENIA ARCHIWISTÓW POLSKICH

Rok XXVIII
Nr 88

WARSZAWA 1993

ARCHIWISTA

BIULETYN
STOWARZYSZENIA ARCHIWISTÓW POLSKICH

Rok XXVIII
Nr 88

ISSN-0004-0711

WARSZAWA 1993

SKŁAD REDAKCJI

Mieczysław Motas /redaktor/

Marek Lewtak /sekretarz redakcji/

Barbara Kubiczek

Julian Bugajski

Rafał Mozołowski

Adres Redakcji: Naczelna Dyrekcja
Archiwów Państwowych
00-950 Warszawa, ul. Długa 6

Rachunek bieżący w NBP: Stowarzyszenie Archiwistów Polskich. Zarząd Główny - Warszawa, NBP XV Oddz. nr 1153-5656-132

S P I S T R E Ś C I

Komunikat 1

Tekst listu gratulacyjnego skierowanego przez Zarząd Główny SAP na ręce prof.dr hab. Andrzeja Tomczaka z okazji 70 lecia urodzin 2

A r t y k u ł y

Bolesław Woszczyński: Porozumienie archiwalne z Rosją 3

Mieczysław Motas: II Powszechny Zjazd Archiwistów Polskich.. 9

Zbigniew Pustuła: Uwagi do projektu ustawy - prawo archiwalne 16

Maria Tarakanowska: Stan i problemy opracowania dokumentacji partyjnej przejętej z b.archiwów Komitetów Wojewódzkich PZPR 28

I n f o r m a c j e

Maria Lewandowska: Centralna Komisja Metodyczna w latach 1986-1990 39

Tadeusz Duda: Akta miasta Nowego Sącza jako źródło do 700 letnich dziejów miasta 44

Izabela Gass: Zbiór Fotografii Głównej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu - Instytutu Pamięci Narodowej 49

Mieczysław Motas: O uchwale nr 76 Rady Ministrów z dnia 9 lipca 1992 r. 57

Barbara Kubiczek: Przepisy metodyczne wydane przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych w latach 1990-1992 59

P r z e g l ą d w y d a w n i c t w z w a r t y c h i c z a s o p i s m

Maria Lewandowska: "Historia i Archiwistyka" 60

Maria Lewandowska: Podręczniki z zakresu archiwistyki 61

Barbara Kubiczek: "Archeion" t. LXXXV-XC 63

Barbara Kubiczek: "Janus" nr 1-2/1990, nr 2/1991, nr 1-2/1992 74

Hubert Wajs: "Janus" nr 1/1991 80

Z ż y c i a a r c h i w ó w

Anna Stogowska: Nowa siedziba Archiwum Państwowego w Płocku 83

Maria Lewandowska: Inauguracja roku szkolnego w Pomaturalnym Studium Informacji, Archiwistyki i Księgarstwa.. 85

Izabela Gass: Stowarzyszenie Historii Fotografii 86

Danuta Skorwider: Jubileusz 200-lecia Archiwum Państwowego m.st. Warszawy 88

"Dziwy nad Łódką" 90

Z ż a ł o b n e j k a r t y 91

Komunikat

W związku z rezygnacją prof. dr Mariana Wojciechowskiego na stanowisko Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych powołany został z dniem 1 stycznia 1993 roku prof. dr hab. Jerzy Skowronek.

Profesor Jerzy Skowronek jest historykiem i specjalizuje się w historii XIX w. Polski i Powszechnej.

Prof. dr hab. Jerzy Skowronek przez wiele lat pracował w Instytucie Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego a bezpośrednio przed objęciem stanowiska Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych był Dziekanem Wydziału Humanistycznego Wojskowej Akademii Technicznej.

W dniu 31 grudnia 1993 odbyło się w Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych pożegnanie prof. dr hab. Mariana Wojciechowskiego i powitanie nowego Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych prof. dr hab. Jerzego Skowronka.

Prof. dr hab. Jerzego Skowronka przedstawił załodze Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych minister Edukacji Narodowej Zbysław Flisowski.

Warszawa, dnia 2.XII.1992 r.

Zarząd Główny
Stowarzyszenia Archiwistów Polskich

Pan Profesor dr hab.
Andrzej TOMCZAK
Toruń

Szanowny Panie Profesorze,

Z okazji 70 lecia urodzin składamy Panu Profesorowi najszczersze życzenia zdrowia i dalszych dokonań naukowych w dziedzinie archiwistyki. Szczególnie miło nam, iż należy Pan Profesor do grona założycieli Stowarzyszenia Archiwistów Polskich i że jest Pan w dalszym ciągu jego członkiem i działaczem, w tym wieloletnim uczestnikiem prac Zarządu Głównego SAP.

Imponujący dorobek naukowy Pana Profesora stanowi i stanowić będzie impuls dla całego środowiska archiwistów polskich w podejmowaniu tematów mających istotne znaczenie dla archiwistyki.

Z wyrazami najgłębszego szacunku
członkowie Zarządu Głównego SAP
zgromadzeni na swym VII-mym
posiedzeniu plenarnym.

M.M.

BOLESŁAW WOSZCZYŃSKI
Warszawa

POROZUMIENIE ARCHIWALNE Z ROSJĄ

Państwowa służba archiwalna wnikliwie śledziła bieg wydarzeń zachodzących w Rosji w zakresie przeobrażeń w strukturze i organizacji archiwów. Z chwilą powołania tam kierowniczego organu archiwów państwowych nawiązany został początkowo kontakt roboczy. Pierwsze spotkania i rozmowy utwierdziły w przekonaniu o potrzebie przygotowania odpowiednich dokumentów dotyczących współpracy. Zgodnie z decyzją naczelnego dyrektora archiwów państwowych - jego zastępca i kierownik Zakładu Naukowego Archiwistyki prowadzili (na przełomie roku 1991/1992) rokowania, które doprowadziły do wspólnych uzgodnień i podpisania porozumienia o współpracy służb archiwalnych Polski i Rosji. Fakt ten jest godny podkreślenia, zwłaszcza że w dokumencie tym zostały zapisane szczególnie istotne ustalenia, rzutujące pozytywnie na dalszą działalność archiwalną.

"Porozumienie o współpracy między Naczelną Dyrekcją Archiwów Państwowych i Komitetem do Spraw Archiwów przy Rządzie Federacji Rosyjskiej" podpisali prof. Marian Wojciechowski i prof. Rudolf Pichoja w Warszawie w dniu 27 kwietnia 1992 r. W jedenastu artykułach zawarte zostały te ustalenia, które będą realizowane w myśl treści "Deklaracji o współpracy kulturalnej, naukowej i oświatowej między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Federacji Rosyjskiej".

Już pierwsze zdanie informuje o chęci działania obu stron dla dobra rozwoju i współpracy między służbami archi-

walnymi. Prowadzona będzie wymiana doświadczeń w zakresie interesujących ich kierunków działalności służb archiwalnych. W tym celu postanowiono prowadzić bezdewizową wymianę archiwistów, organizować konferencje i spotkania regionalne. Nie wykluczone są możliwości nawiązywania bezpośrednich kontaktów między archiwami państwowymi, co spotyka się z ogólnym wsparciem kierownictwa służb archiwalnych Polski i Rosji. Strony będą wymieniać się publikacjami dokumentów, a także literaturą metodyczno-archiwalną. Podkreślano również potrzebę przygotowania wspólnych publikacji źródłowych dotyczących historii stosunków między Polską a Rosją.

Porozumienie o współpracy archiwalnej stwarza możliwości prowadzenia wszechstronnych badań na podstawie przekazów źródłowych. Artykuł drugi zobowiązuje obie strony do prowadzenia, w podległych im archiwach, poszukiwań dokumentów odnoszących się do historii Polski i Rosji, a także dotyczących historii wzajemnych stosunków między państwami. Strony umówiły się co do wymiany kopii dokumentów - na dogodnych dla nich warunkach. W ślad za tym będzie okazywana pomoc badaczom drugiej strony - w u d o s t ę p n i a n i u d o k u m e n t ó w w jej archiwach państwowych. W tym ujęciu znaczenie szczególne ma zapis, na mocy którego strony zostały zobowiązane do udostępniania w s z y s t k i c h opublikowanych i nieopublikowanych p o m o c y dotyczących materiałów, które są potrzebne do badań przedstawicielom różnych środowisk naukowych i kulturalno-oświatowych.

W artykule szóstym zapisano, że dokumenty archiwalne, stanowiące w ł a s n o ś ć drugiej strony, podlegają z w r o t o w i prawowitemu właścicielowi. Zwrot tych materiałów, jak stwierdzono, będzie odbywać się na podstawie

wzajemnego uzgodnienia. Powołana została więc komisja, która w trybie roboczym rozstrzygać będzie podstawowe problemy. Na mocy tych ustaleń do kraju powróciła już część materiałów Instytutu Historii Najnowszej im. J. Piłsudskiego,która po wojnie znalazła się w Archiwum Specjalnym w Moskwie. Oczekujemy też na zwrot innych polskich przekazów źródłowych.

Porozumienie obowiązuje przez okres 3 lat (od daty jego podpisania) i zachowuje swoją moc na dalsze trzy lata, jeśli jedna ze stron, nie później niż 6 miesięcy przed upływem terminu ważności, nie zawiadomi pisemnie o zamiarze jego rozwiązania. Ustalono, że współpraca w ramach tego Porozumienia nie będzie przeszkadzała w podejmowaniu innych form kontaktów w zakresie działalności archiwalnej, realizowanych na podstawie dwustronnego porozumienia. Powyższe ustalenie potwierdza możliwość nawiązywania bezpośrednich kontaktów przez inne archiwa oraz instytucje Polski i Rosji - nie podległe naczelnemu dyrektorowi archiwów państwowych czy przewodniczącemu Komitetu do Spraw Archiwów Rosji. Na podstawie tego zapisu służby archiwalne resortów, placówek naukowo-oświatowych, fundacji i towarzystw społeczno-kulturalnych podjęły już odpowiednie działania, celem których będzie podpisanie dwustronnych porozumień.

Część uzupełniającą stanowi "Protokół o warunkach wykonania podpisanego Porozumienia". Ustalono w nim sposób i liczbę dni bezdewizowej wymiany pracowników archiwów państwowych. Określono też sposób wymiany kopii dokumentów archiwalnych i literatury archiwalnej. Szczególnego znaczenia nabiera stwierdzenie dotyczące udzielenia wszechstronnej pomocy w poszukiwaniu materiałów archiwalnych potrzebnych dla z a s p o k o j e n i a p o t r z e b s o c j a l n o -

p r a w n y c h obywateli i instytucji drugiej strony. Załatwienie tych spraw organizowane będzie przez archiwa b e z p ł a t n i e i możliwie w najszybszym terminie.

W czasie pobytu w Moskwie zastępca naczelnego dyrektora archiwów państwowych - Edward Frącki i piszący te słowa odwiedzili Archiwum Specjalne. Zapoznali się z jego organizacją, a głównie zasobem. Po długich rozmowach i dyskusji - jako pierwsi Polacy - uzyskaliśmy zgodę na wstęp do magazynów archiwalnych, co było dla nas szczególnym wydarzeniem. Tam właśnie na regałach z napisem: "dokumenty jeńców i internowanych" zobaczyliśmy materiały archiwalne związane z tragicznymi losami żołnierzy polskich po 17 września 1939 r. W części pomieszczeń znajduje się szczegółowa dokumentacja administracji zarządzającej obozami w Kozielsku, Ostaszkowie i Starobielsku. Stwierdziliśmy, że zasób tego archiwum stanowią również akta osobowe żołnierzy Armii Krajowej, aresztowanych i wywiezionych w latach 1944-1947, a w tym teczki personalne pięciu generałów: Ludwika Bittnera "Halki", Władysława Filipkowskiego, Kazimierza Grabowskiego-Tumidajskiego, Jana Kulczyckiego-Krzyżanowskiego i Adama Świtalskiego. Na naszą prośbę sporządzono odbitki ksero dokumentów znajdujących się w teczkach generałów. Wreszcie - w innym pomieszczeniu - obejrzeliśmy kartotekę imienną, obejmującą ponad 60 tys. nazwisk.

Prowadzone w grudniu 1991 r. i lutym 1992 r. rozmowy oraz podpisanie w kwietniu 1992 r. porozumienia archiwalnego doprowadziły do podjęcia dalszych ustaleń. Strony zgodziły się, że z uwagi na duże zainteresowanie społeczne i naukowe - ważne znaczenie będą miały publikacje źródeł, które należy natychmiast zapoczątkować. W wyniku dodatkowych uzgodnień

podpisano (również w kwietniu 1992 r.) specjalny "Zapis protokolarny" dotyczący powołania zespołu redakcyjnego, który przygotowuje do opublikowania oraz czuwać będzie nad całością procesu wydawniczego p u b l i k a c j i ź r ó d ł o w e j związanej z tragicznymi losami żołnierzy armii polskiej po 17 września 1939 r., z obozów w Kozielsku, Ostaszkowie i Starobielsku. W Moskwie odbyło się wspólne posiedzenie zespołu roboczego Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych i Komitetu do Spraw Archiwów Rosji. W wyniku przeprowadzonych rozmów i podpisania dodatkowej "Umowy" - przystąpiono do reprografowania wszystkich materiałów administracji obozowej, związanych ze zbrodnią katyńską, przechowywanych w archiwach państwowych podległych Komitetowi do Spraw Archiwów Rosji.

O podpisanym porozumieniu z Komitetem do Spraw Archiwów Rosji i wszystkich dalszych ustaleniach naczelny dyrektor archiwów państwowych poinformował zainteresowane instytucje, sugerując równocześnie odpowiednie działania. W piśmie do resortu obrony została zwrócona szczególna uwaga na dokumentację personalną żołnierzy polskich, znajdującą się w Archiwum Specjalnym, z którą wcześniej zapoznali się wstępnie przedstawiciele Naczelnej Dyrekcji AP. W wyniku przekazanych przez NDAP informacji (wraz z kserokopiami teczek personalnych generałów AK, o których wyżej) - minister obrony narodowej powołał Wojskową Komisję Archiwalną pod przewodnictwem płka prof. dra hab. Jana Pięty. Komisja - na podstawie "Porozumienia o współpracy między Naczelną Dyrekcją Archiwów Państwowych i Komitetem do Spraw Archiwów przy Rządzie Federacji Rosyjskiej" z 27 kwietnia 1992 r. - przeprowadziła w Moskwie rozmowy (m.in. w Archiwum Specjalnym, obecnie: Centrum

Przechowywania Zbiorów Dokumentacyjnych do Historii Najnowszej) i podpisała odpowiednią umowę.

Jak wynika z przekazanych do NDAP informacji - Komisja reprografuje dokumentację interesującą resort Obrony Narodowej. Wszystkie kopie materiałów archiwalnych, sporządzone przez Naczelną Dyrekcję Archiwów Państwowych do wydawnictwa źródłowego i Wojskową Komisję Archiwalną , zostaną przewiezione do kraju i udostępnione zainteresowanym.

MIECZYSŁAW MOTAS
Warszawa

II Powszechny Zjazd Archiwistów Polskich,
20-21 sierpnia 1992 r. w Warszawie.

I-szy Powszechny Zjazd Archiwistów Polskich obradował, jak wiadomo, w dniach 27-29 sierpnia 1986 r. w Przemyślu [1]. Następny, II-gi Zjazd miał być zwołany za cztery lata, tj. w 1990 r., w Szczecinie [2]. Ostatecznie jednak mógł się on odbyć dopiero po sześciu latach w Warszawie [3]. Zdecydowały o tym przede wszystkim względy natury finansowej.

Roli gospodarza II-go Zjazdu podjął się Zarząd Oddziału Warszawskiego Stowarzyszenia Archiwistów Polskich. Natomiast gościnę zapewniła mu Dyrekcja Archiwum Głównego Akt Dawnych, której składam niniejszym, w imieniu SAP serdeczne podziękowania.

W Zjeździe wzięło udział niewiele ponad sto osób, choć na liście zgłoszeń z dnia 20 sierpnia znalazły się 133 nazwiska.

Przebieg II-go Zjazdu w obu dniach był następujący:

20 sierpnia:

Zjazd zagaił mgr Marek Lewtak - przewodniczący Zarządu Oddziału Warszawskiego SAP, który powitał uczestników Zjazdu i ogłosił jego otwarcie. Przewodnictwo obrad objął doc.dr Bolesław Woszczyński. Przekazał on Zjazdowi pozdrowienia w imieniu przebywającego zagranicą prof.dra hab. Mariana Wojciechowskiego - Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych [4].

Doc.dr Mieczysław Motas, przewodniczący ZG SAP,wygło-

sił krótki referat pt. "O Stowarzyszeniu Archiwistów Polskich". Jako zasadniczą ukazał kwestię dalszej perspektywy działania organizacji, w tym jej rolę integracyjną.

Doc.dr B. Woszczyński omówił tekst projektu ustawy z dnia 26 czerwca 1992 r. pt. "Ustawa z dnia ... - Prawo archiwalne" [5].

W czasie krótkiej dyskusji doc.dr B. Woszczyński odniósł się do kondycji ogólnej SAP-u, informując też zebranych o przewidywanym X Zjeździe sprawozdawczo-wyborczym tej organizacji w 1993 r. Natomiast prof.dr hab. Stanisław Nawrocki mówił pokrótce o działalności Zarządu Oddziału SAP w Poznaniu.

Po objęciu przewodnictwa obrad przez dra Zdzisława Koniecznego z Przemyśla, prof.dr hab. Bogdan Ryszewski z Torunia wygłosił referat pt. "Problem opisu informacyjno-ewidencyjnego archiwaliów w skomputeryzowanym systemie informacji archiwalnej". Autor postulował m.in. konieczność doskonalenia formatu opisu archiwaliów oraz utworzenie centrum międzyarchiwalnego do spraw komputeryzacji.

Po przerwie przewodnictwo Zjazdu przejął dr Jan Grzelczyk z Łodzi. W tej części Zjazdu referat pt. "Prace zespołu Informatyka i Archiwalia a prace komputerowe w Archiwum Państwowym w Poznaniu" przedstawił prof.dr hab. St. Nawrocki. Autor stwierdził m.in., że po wielu latach pracy Zespołu, doczekał się on aparatury komputerowej. Wypowiedział się też za ujednoliconym systemem komputeryzacji w archiwach.

Mgr M. Lewtak odczytał referat pt. "O pracach Centralnego Ośrodka Informacji Archiwalnej", przygotowany przez dra Andrzeja Biernata. Przypominając w skrócie historię Ośrodka i kreśląc jego zadania, Autor również widzi potrzebę stworzenia ogólnopolskiego systemu informacji archiwalnej.

Doc.dr Mieczysław Bandurka z Łodzi wystąpił z referatem pt. "Międzynarodowe katalogi archiwalne opracowane w oparciu o inwentarze kartkowe". Proponował w nim wykorzystanie "wielkiej ilości kart zalegających szafy".

W dyskusji nad tymi referatami zabrało głos kilka osób.

Dr Dariusz Matelski z Poznania sygnalizował istnienie tzw. bariery kadrowej (wiekowej) utrudniającej posługiwanie się komputerami w archiwach.

Prof.dr hab. St. Nawrocki mówił o konieczności zajęcia się materiałami nowego typu powstających w wielu instytucjach jako rezultat obsługi komputerów.

Dr D. Matelski wspominał w związku z tym, że "nośniki mogą zostać bez informacji". Czyli w grę wchodzi problem "konserwacji" zapisów komputerowych.

Dr J. Grzelczyk był zdania, iż państwowa służba archiwalna nie ucieknie przed problemami komputeryzacji.

Doc.dr B. Woszczyński zapowiada uruchomienie studium podyplomowego poświęconego tym kwestiom. Podziela też zdanie doc.dra M. Bandurki o potrzebie sporządzania katalogów w oparciu o inwentarze kartkowe.

Mgr Henryk Szostek z Radomia uważa, że kwestia komputeryzacji archiwów traktowana jest zbyt optymistycznie. Działania w tej dziedzinie są "rozproszone". Zapytywał w związku z tym: "Gdzie jest ośrodek pracujący nad programem komputeryzacji p.s.a?".

Polemizując z przedmówcą dr D. Matelski wyraził pogląd, iż archiwa powinny pracować w oparciu o własne programy. Natomiast decyzja o przyjęciu systemu ogólnego należy do Sejmu RP.

Dr J. Grzelczyk uznał, iż dyskusja o komputeryzacji przybrała charakter emocjonalny. Stowarzyszenie Archiwistów winno mieć na uwadze konieczność przyspieszenia działań w dyskutowanej dziedzinie.

21 sierpnia:

Przewodnictwo obrad objął doc.dr M. Bandurka.

Dr Hanna Krajewska wygłosiła prelekcję o Archiwum Głównym Akt Dawnych i aktach Oddziału II-go AGAD. O aktach Oddziałów I-go i III-go mówili: dr H. Weiss i dr W. Urbaniak. Niezależnie od swej informacji o aktach Oddziału I-go dr H. Weiss zabrał głos na temat komputeryzacji,mówiąc o stosowaniu komputera w AGAD.

Wspomnianym informacjom towarzyszył pokaz wybranych materiałów AGAD. Należy dodać, iż w przedsionku Sali im. J. Siemieńskiego poza ekspozycją archiwaliów AGAD, prezentowane były także wydawnictwa Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych.

Po przerwie przewodnictwo objął dr Kazimierz Kozłowski ze Szczecina.

Dr H. Krajewska odczytała referat pt. "Problemy dziedzictwa archiwalnego w stosunkach Polski ze wschodnimi sąsiadami", napisany przez dr Władysława Stępniaka, dyrektora AGAD.

Dr Andrzej Stroynowski z Łodzi wygłosił referat pt. "Archiwa szkół wyższych na przykładzie Archiwum Uniwersytetu Łódzkiego". Autor zastanawiał się nad sprawą koncepcji archiwum szkoły wyższej w jej strukturze.

Serię referatów zakończyło opracowanie Edwarda Zielińskiego z Warszawy pt. "Archiwum zakładowe Centralnej Dyrekcji Okręgowej Kolei Państwowych".

Komentując to ostatnie wystąpienie dr K. Kozłowski powiedział, że już dawno nie zdarzyło mu się słyszeć tylu podziękowań skierowanych pod adresem różnych władz i osób.

Przedmiotem najdłuższej tym razem na Zjeździe dyskusji, w której wzięło udział dziewięć osób,były sprawy dotyczące archiwów zakładowych.

Dr Jan Andrzej Igielski z Warszawy postulował opracowanie przez Stowarzyszenie Archiwistów Polskich raportu o stanie archiwów zakładowych.

Dr Zbigniew Pustuła z Warszawy uznał, że nie ma idealnej koncepcji archiwum zakładowego.

Dr Rafał Mozołowski z Warszawy wyraził pogląd, iż w projekcie nowej ustawy archiwalnej jest zbyt wiele "nowej terminologii". Wyraził ubolewanie, iż Zjazd nie zdołał wyłonić sekcji tematycznych.

Maria Mróz z Warszawy (Szkoła Główna Handlowa) wyraziła przekonanie, iż pracę archiwów uczelni wyższych ułatwiłyby odpowiednie wytyczne.

Barbara Grasiewicz z Krakowa (AWF) zwróciła się m.in. z prośbą o zorganizowanie w Poznaniu przeszkolenia w zakresie komputeryzacji.

Tadeusz Boniecki z Poznania (Teatr Wielki) zasygnalizował fakt przechowywania przez wiele instytucji "starych dokumentów".

Doc.dr M. Bandurka wyraził się pozytywnie o działalności archiwalnej dra A. Stroynowskiego, popierał inicjatywy sygnalizowane w referacie dra A. Biernata, złożył podziękowanie organizatorom obecnego Zjazdu.

Prof.dr St. Nawrocki uznał za możliwe zorganizowanie przeszkolenia komputerowego w Poznaniu.

Dr A. Stroynowski "usprawiedliwiał się", iż może za ostro wypowiadał się w sprawach archiwum uniwersyteckiego, jednakże nie chciał mówić o osiągnięciach lecz o problemach.

Dr Kazimiera Chojnacka z Poznania w nawiązaniu do referatu dra Wł. Stępniaka w swej notatce złożonej do protokołu pisze, że wśród materiałów rewindykowanych w latach 1956-1957 z ZSRR "znajdowały się bogate archiwalia Archiwum Archidiecezjalnego w Gnieźnie i Poznaniu".

Krótkiego podsumowania obrad II-go Zjazdu dokonał doc.dr M. Motas. Stwierdził m.in., że program Zjazdu został zrealizowany, a zgromadzenie było potrzebne. Najżywsza dyskusja odnosiła się do problematyki archiwów zakładowych. Stąd można wnioskować, że ona właśnie mogłaby stanowić przedmiot obrad III-go Zjazdu. Doc.dr M. Motas podziękował organizatorom, gospodarzom i uczestnikom Zjazdu oraz ogłosił jego zamknięcie.

Przypisy

[1] Zob.: B. Bobusia, I Powszechny Zjazd Archiwistów Polskich w Przemyślu, "Rocznik Historyczno-Archiwalny. Archiwum Państwowe w Przemyślu", Przemyśl t. 3, 1986, s. 193-205; I Powszechny Zjazd Archiwistów Polskich 27-29 sierpnia 1986 r. w Przemyślu, "Archiwista" nr 83, 1987,s.3-69;B. Kubiczek, Posiedzenie Rady Archiwalnej kadencji 1985-1988. "Archiwista" nr 84, 1988, s. 68; A. Striźencová. I Powszechny Zjazd Archiwistów Polskich, "Archeion" t. 85, 1989, s. 268-272; B. Kubiczek, Piąte posiedzenie Rady Archiwalnej kadencji 1985-1988, "Archeion" t. 87, 1990, s. 273; Pamiętnik I Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich, Przemyśl 27-29 sierpnia 1986 roku. Referaty i dyskusja. Część I. Warszawa

1991, s. 1-241; Część II. Warszawa 1991, s. 242-402.

[2] "Archiwista" nr 83, s. 10.

[3] O zapowiedzi Zjazdu zob.: M. Motas, Z przygotowań II Zjazdu Archiwistów Polskich. "Archiwista" nr 87, 1992, s. 69-70.

[4] Ta i dalsze wypowiedzi zostały odnotowane w protokole obrad.

[5] Referat pt. "Nowelizacja polskiego prawa archiwalnego" miał przygotować i wygłosić prof.dr hab. Hubert Izdebski.

Należy dodać, iż z datą 5 listopada 1990 r. zostało złożone w Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych opracowanie pt. "Założenia projektu nowej ustawy archiwalnej". Przygotowała je Komisja w składzie: prof.dr hab. Hubert Izdebski (przewodniczący), doc.dr hab. Edward Długajczyk, doc. dr hab. Bogdan Kroll, mgr Tadeusz Morawski, doc.dr hab.Andrzej Paczkowski, mgr Danuta Rocka, prof.dr hab. Andrzej Tomczak i prof. dr hab. Zbigniew Wójcik.

ZBIGNIEW PUSTUŁA
Warszawa

Uwagi do projektu ustawy - prawo archiwalne

Uważna, kilkakrotna lektura tekstu projektu ustawy utwierdza w przekonaniu, iż projekt ów - przy wszystkich nieuniknionych na tym etapie prac legislacyjnych mankamentach natury konstrukcyjnej i redakcyjnej - stanowi bardzo zwartą, głęboko przemyślaną, jednolitą, a zarazem w pełni nowoczesną koncepcję prawnej regulacji całokształtu podstawowych spraw związanych z właściwym zabezpieczeniem i funkcjonowaniem całego narodowego zasobu archiwalnego Polski i każdej z jego części składowych oddzielnie. Uwzględnia on bowiem nie tylko wszystkie najbardziej racjonalne zasady archiwistyki polskiej i światowej, ale także, czy może przede wszystkim, wszystkie implikacje prawne obecnej transformacji ustrojowej dla narodowego zasobu archiwalnego.

Nowe postanowienia oraz regulacje i instytucje prawne przewidziane tym projektem stanowić więc będą skuteczne, jak sądzę, instrumentarium prawne należytego i najbardziej pożądanego z punktu widzenia potrzeb Państwa i nauki oraz interesu publicznego gromadzenia, zabezpieczania, opracowywania i udostępniania wszystkich materiałów archiwalnych tworzących narodowy zasób archiwalny, niezależnie od statusu prawnego ich właścicieli czy posiadaczy i nie godząc przy tym w interes prawny tych podmiotów. Obejmując stosownymi regulacjami wszystkie, bez wyjątku, podmioty, których materiały archiwalne składają się na cztery zasadnie wyodrębnione zasoby całego narodowego zasobu archiwalnego (państwowy, samorządowy,

zasób instytucji życia publicznego i prywatny), recenzowany projekt zapowiada prawdziwy, wręcz rewolucyjny i wielce pożądany przełom w stosunku do obecnie obowiązującej ustawy. Ustawa ta, stanowiąc swoiste signum temporis, ogranicza bowiem swoje regulacje, wbrew jej tytułowi, faktycznie tylko do jednego - państwowego zasobu archiwalnego, z wielką szkodą dla pozostałych trzech zasobów składających się na narodowy zasób archiwalny.

Autorowi tego projektu, Panu Profesorowi H.Izdebskiemu i całej współpracującej z Nim komisji, powołanej przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych, należą się zatem wyrazy szacunku za włożony trud oraz szczere gratulacje za dobry, czy nawet doskonały, jego efekt. Tę wysoką ocenę w pełni uzasadniają następujące ewidentne plusy projektu ustawy:

1/ Ustanowienie państwowej administracji archiwalnej, z różnym, acz dostatecznie skutecznym zakresem kompetencji wobec wszystkich właścicieli i posiadaczy materiałów archiwalnych. Poddanie, wzorem lat 50-ch, tej specjalnej administracji państwowej i jej organu centralnego - Naczelnego Archiwisty RP, bezpośrednio zwierzchniemu nadzorowi Prezesa RM (art. 7), podniesie jej rangę już z samej istoty tego podporządkowania oraz sprzyjać będzie większej skuteczności działającego przez tę administrację Państwa w wykonywaniu jego ustawowych uprawnień i obowiązków wobec całego narodowego zasobu archiwalnego;

2/ bardziej zwarta i przejrzysta w sensie prawnym, dzięki wprowadzeniu określenia "zapisy informacji" (a nie jak dotąd wyszczególnianiu rodzajów dokumentacji) definicja materiałów archiwalnych (art. 2 ust. 1), logiczny podział tych materiałów wg okresów ich powstania i wytwórców

(art. 8 i 9) oraz precyzyjne określenie jakie i czyje materiały archiwalne wchodzą, w zależności od stosunku własności tych materiałów, w skład każdego z czterech zasobów archiwalnych tworzących in corpore narodowy zasób archiwalny (art. 5 oraz art. 14-17);

3/ w przeciwieństwie do obecnie obowiązującej ustawy (por. fatalny zapis art. 5 ust. 3 i art. 13) - jednoznaczne, klarowne postanowienie, że jedynie organy państwowej administracji archiwalnej będą władne decydować, jaka część wytworzonej dokumentacji stanowić może materiały archiwalne:

a) z urzędu, tj. na podstawie odpowiedniego rozporządzenia Prezesa RM - w odniesieniu do podmiotów państwowych oraz organów samorządu teryterialnego i zawodowego (art. 10),

b) w drodze porozumienia z właściwymi władzami (b. trafne rozwiązanie!) - w odniesieniu do instytucji życia publicznego (art. 12), i

c) na wniosek właściciela - w odniesieniu do materiałów wchodzących w skład prywatnego zasobu archiwalnego (art. 11).

Nie trzeba udowadniać, iż tylko takie, wręcz fundamentalne, rozstrzygnięcie daje prawną rękojmię wdrażania i przestrzegania jednolitych, bez względu na charakter własności wytworzonej dokumentacji, zasad klasyfikowania i kwalifikowania materiałów archiwalnych do narodowego zasobu archiwalnego;

4/ uwzględnienie alternatywnego trybu zabezpieczania materiałów archiwalnych likwidowanych instytucji niepaństwowych przez:

a) włączanie ich do państwowego zasobu archiwalnego, tj. przejmowanie przez państwowe archiwa historyczne, lub

b) powierzanie ich przechowywania innej pokrewnej instytucji niepaństwowej (art. 14 ust. 1 pkt 4).

Ten ostatni tryb, z uwagi na zmniejszającą się powierzchnię magazynową archiwów, będzie musiał być coraz częściej stosowany. Idealnym rozwiązaniem byłoby więc nadanie decyzji właściwego organu państwowej administracji archiwalnej charakteru obligatoryjnego w tej sprawie, gdyż w przeciwnym razie mało kto zgodzi się nieodpłatnie przechowywać i udostępniać cudze materiały archiwalne ;

5/ możliwość zabezpieczenia materiałów archiwalnych wchodzących do niepaństwowych zasobów archiwalnych przez przeniesienie ich do archiwum państwowego do czasu ustania zagrożenia dla tych materiałów (art. 19). Decyzję w tej sprawie powinien jednak podejmować nie dyrektor takiego archiwum, lecz właściwy organ państwowej administracji archiwalnej;

6/ nałożenie na wszystkich właścicieli (dodać: i posiadaczy) materiałów archiwalnych obowiązku zapewnienia należytych warunków gromadzenia (dodać!), przechowywania, ewidencjonowania (dodać!) i chronienia przed uszkodzeniem, zniszczeniem bądź utratą tych materiałów oraz zapewnienia im koniecznej konserwacji (art. 6 ust. 1). Zapis ust. 2 należałoby jednak tak doprecyzować, aby ewentualna pomoc państwowej administracji archiwalnej w wykonywaniu w/w obowiązków ograniczona została rzeczywiście tylko do spraw wymienionych w ust. 3. Inaczej postanowienie ust.1 może zostać poważnie osłabione, gdyż podmioty archiwalne niewykonywanie nałożonych na nich obowiązków będą mogły

tłumaczyć brakiem pomocy także w rozwiązywaniu np. ich problemów lokalowych, wyposażenia archiwum itp.;

7/ rozciągnięcie możliwości kontroli przez organy państwowej administracji archiwalnej wykonywania obowiązków wynikających z przepisu art. 6 ust. 1 praktycznie na wszystkich właścicieli (i posiadaczy) materiałów archiwalnych oraz określenie w drodze rozporządzenia Prezesa RM trybu przeprowadzania tych kontroli (art. 18), co zapewni temu instrumentowi pożądaną, jak sądzę, skuteczność;

8/ zniesienie curiosalnej i wysoce szkodliwej instytucji archiwów państwowych wyodrębnionych (archiwa w Kancelarii Sejmu i w Kancelarii Prezydenta oraz w MON, MSW i MSZ), przekształcenie tych archiwów w państwowe archiwa bieżące, spełniające jednocześnie zadania archiwów historycznych, co w pełni powinno je satysfakcjonować oraz skasowanie bezzasadnego uprzywilejowania Archiwum Komitetu d/s Radia i Telewizji "Polskie Radio i Telewizja" przez przyrównanie go do rzędu państwowych archiwów bieżących (art. 50);

9/ logiczny podział funkcjonalny wszystkich archiwów na: a) archiwa bieżące (archiwa instytucji) i b) archiwa historyczne (art. 27) oraz drugi, pomocniczy podział wszystkich archiwów państwowych na: a) państwowe archiwa bieżące (obecnie zakładowe) i b) państwowe archiwa historyczne (obecne AP), które z kolei dzielić się będą na: a) państwowe archiwa historyczne centralne i b) państwowe archiwa historyczne terenowe (art. 30 i 31), co prawnie usankcjonuje obecny, faktyczny podział tych archiwów;

10/ właściwe organizacyjne usytuowanie wszystkich archiwów bieżących jako wewnętrznych jednostek organizacyjnych instytucji podporządkowanych bezpośrednio kierownikowi instytucji (art. 28), bez czego traktowane one będą nadal po macoszemu jako składy li tylko makulatury oraz zapewnienie możliwości spełnienia przez archiwa bieżące także zadań archiwum historycznego, jeżeli przechowują one również historyczne materiały archiwalne (dodać!) własne lub obce (art. 29). Warto może w tym celu jedynie uściślić termin "historyczne materiały archiwalne", przez dodanie, iż chodzi tu o zapis informacji, który powstał przed określoną cezurą, np. do 1945, czy nawet do 1960 r. włącznie;

11/ znaczące, wręcz przełomowe dla dalszych pozytywnych skutków tego faktu, podniesienie rangi państwowych archiwów bieżących, przez:

a) równorzędne ich potraktowanie z państwowymi archiwami historycznymi w zakresie wykonywanych zadań (art. 30 ust. 4),

b) ustanowienie nad ich działalnością nadzoru Naczelnego Archiwisty RP, przy czym zakres i tryb tego nadzoru byłby określony w drodze rozporządzenia Prezesa RM (art. 34 ust. 2),

c) rozciągnięcie na pracowników tych archiwów identycznych przepisów, jakie mają zastosowanie do pracowników państwowych archiwów historycznych (art. 35), i

d) możliwość ustalenia szczególnych zasad gospodarki finansowej tych archiwów (art. 34 ust. 3).

Oczywiście, poza większością archiwów uczelni, instytutów naukowych, biur projektowych czy urzędów wo-

jewódzkich, pozostała część państwowych archiwów bieżących nie będzie w stanie, z przyczyn głównie słabości kadrowej, od razu i w pełni skorzystać z dobrodziejstw powyższych regulacji. To samo dotyczy archiwów samorządowych, do których te regulacje również (i słusznie!) mogą mieć zastosowanie (art. 36), czy w części nawet do archiwów instytucji życia publicznego (art. 37). To nie powinno jednak niepokoić. Ważne, że w ten sposób stwarza się prawidłową, wielce pożądaną dla interesu archiwalnego perspektywę, a nawet prawną już możliwość awansu tych archiwów jako istotnych docelowo ogniw organizacyjnych racjonalnego kształtowania całego narodowego zasobu archiwalnego;

12/ uznanie możliwości prowadzenia przez podmioty samorządowe wspólnych (zbiorczych) archiwów (art. 22 ust. 2), co warto byłoby odnieść w szczególnych wypadkach (wspólna siedziba) także do podmiotów państwowych;

13/ tworzenie archiwów prywatnych na mocy decyzji Naczelnego Archiwisty RP, uwzględniającej wniosek ich właścicieli (art. 24 ust. 2), co stanowi niezbędny element prawny, konstytuujący działalność tych archiwów;

14/ ustawowy obowiązek składania państwowej administracji archiwalnej, w trybie i na zasadach określonych odpowiednim rozporządzeniem Prezesa RM, informacji (okresowych) przez wszystkie archiwa o stanie swojego zasobu i zachodzących w nim zmianach (art. 26), co pozwoli wreszcie dokładnie, a nie metodą sufitowych szacunków, rozeznać wielkość całego narodowego zasobu archiwalnego i jego poszczególnych części składowych, ich wartość poznawczą, potrzeby i ew. zagrożenia;

wydłużenie okresu przechowywania materiałów archiwalnych w państwowych archiwach bieżących do 30 lat od ich wytworzenia, z możliwością odstąpienia państwowych archiwów historycznych od przejmowania w/w materiałów nawet po tym okresie, o ile uzasadniać to będą szczególne okoliczności (art. 30 ust. 1 i 2);

16/ właściwa, jednoznaczna regulacja warunków udostępniania materiałów archiwalnych (lub odmowy), z utrzymaniem słusznej zasady, iż wszystkie archiwa państwowe, a nawet samorządowe, udostępniają te materiały bezpłatnie, zarówno instytucjom, jak osobom fizycznym, o ile służy to potrzebom nauki, kultury, techniki i gospodarki oraz - o ile nie pociąga ono za sobą dodatkowych kosztów ze strony archiwum, co stanowi zupełnie nowe, bardzo istotne zastrzeżenie (art. 25) chroniące interes finansowy archiwum;

17/ dopuszczenie sprzedaży tylko prywatnych materiałów archiwalnych i tylko za pośrednictwem podmiotu zawodowo trudniącego się obrotem tymi materiałami, wpisanego do rejestru prowadzonego przez Naczelnego Archiwistę RP oraz podlegającego innym przepisom ustawy i odpowiedniego aktu wykonawczego (art. 20);

18/ ustalenie dla państwowych archiwów historycznych, w drodze rozporządzenia Prezesa RM, szczególnych zasad gospodarki finansowej, z możliwością dostosowania do nich przepisów odnoszących się do zakładów budżetowych, co pozwoliłoby tym archiwom przynajmniej częściowo wzbogacać swe szczupłe środki budżetowe (art. 33);

19/ zapewnienie osobom, które utraciły własność materiałów archiwalnych w wyniku zastosowania przepisów o re-

formie rolnej i nacjonalizacji przemysłu, prawa do odszkodowania (chyba jednak tylko symbolicznego?), przyznawanego w trybie i na zasadach określonych w przepisach szczególnych (art. 14 ust. 2), co powinno archiwa dostatecznie zabezpieczyć przed zarówno nadmiernymi roszczeniami, jak i uciążliwymi procedurami sądowymi;

20/ objęcie przepisami karnymi ustawy (zob. rozdział 8) wszystkich ewidentnych przypadków jej naruszeń, w szczególności wprowadzenie jako novum możliwości nakładania grzywny (koniecznie dodać: przez właściwy organ państwowej administracji archiwalnej) na kierowników wszystkich podmiotów prowadzących archiwum za niedostateczne zabezpieczanie materiałów archiwalnych przed zniszczeniem lub uszkodzeniem, co dodatkowo wzmocni przepisy art. 6 ust. 1 i art. 18 ustawy;

21/ zaprojektowanie aż 10 aktów wykonawczych do ustawy w randze rozporządzeń Prezesa RM, które - w uzupełnieniu i rozwinięciu Prawa archiwalnego - uregulują wszystkie inne ważne, acz drugorzędne, bo szczegółowe już kwestie związane z prawidłowym kształtowaniem, zabezpieczaniem i udostępnianiem narodowego zasobu archiwalnego;

22/ wreszcie ostatnia, choć może najważniejsza rzecz, to konsekwentne odcięcie się w ustawie, nawet w sensie terminologii, od jakichkolwiek regulacji, które mogłyby dotyczyć dokumentacji niearchiwalnej. Słusznie bowiem założono, że dokumentacja ta nie ma żadnego związku merytorycznego z materiałami archiwalnymi, stanowiącymi przecież w całym cywilizowanym świecie jedyny składnik narodowego zasobu archiwalnego. Postępowanie

z dokumentacją niearchiwalną jej wytwórcy, niezależnie od ich statusu prawnego, powinni regulować we własnym zakresie lub w trybie i na zasadach określonych w przepisach ogólnych czy szczegółowych ich jednostek (organów) nadrzędnych. I tylko taką konstatację - postanowienie należałoby zawrzeć w odpowiednim akcie wykonawczym do ustawy, najlepiej w rozporządzeniu Prezesa RM, o którym mowa w art. 10 ustawy. W konsekwencji, należałoby także stanowczo zrezygnować z dotychczasowej, błędnie przypisanej państwowym archiwom historycznym, instytucji wydawania zezwoleń na brakowanie przez kogokolwiek, nawet podmioty państwowe, dokumentacji niearchiwalnej, pozostającej de facto i de jure poza obszarem kompetencji i odpowiedzialności tych archiwów, a także przyszłej państwowej administracji archiwalnej.

Projekt ustawy nie zawiera natomiast - co stanowi dodatkowy jego plus - żadnych istotnych potknięć czy braków. Może warto rozważyć wprowadzenie do jego wersji ostatecznej jedynie następujących drobnych poprawek i uzupełnień natury merytorycznej:

1/ usunąć z zapisu definicji materiałów archiwalnych w art. 2 ust. 1 ostatnie wyrazy: "i potrzeb obywateli", zamieniając je ew. na: "i potrzeb organów samorządowych". W przeciwnym razie, definicja ta siłą rzeczy, a na pewno już w odbiorze społecznym, musiałaby objąć także akta osobowe i płacowe pracowników, co byłoby całkowicie sprzeczne z dotychczasowymi zasadami kwalifikacji materiałów archiwalnych i przed czym broni nas dotychczas słusznie i skutecznie nawet ustawa z 1983 r. Warto tu przypomnieć, że przedłożony ostatnio związkom

zawodowym do konsultacji rządowy projekt znowelizowanej ustawy o przedsiębiorstwie państwowym zawiera w art. 28 zaproponowany przez NDAP zapis, iż w/w akta, w razie likwidacji przedsiębiorstwa, będą jako dokumentacja niearchiwalna przejmowane przez właściwe terenowe oddziały ZUS. W razie jego uchwalenia, prawem precedensu, identyczny przepis da się w przyszłości rozciągnąć także na pozostałe podmioty prawne wytwarzające ową dokumentację;

2/ w celu zwiększenia precyzji, przeredagować treść art. 6 ust. 1 na, jak poniżej:

"Na właścicielu i posiadaczu materiałów archiwalnych ciążą obowiązki określone w ustawie, a w szczególności obowiązek zapewnienia należytych warunków gromadzenia, przechowywania, ewidencjonowania i chronienia tych materiałów przed uszkodzeniem, zniszczeniem bądź utratą oraz zapewnienia im koniecznej konserwacji."

3/ w art. 7 ust. 3 stwierdzić, że Prezes RM sprawuje zwierzchni nadzór nie tylko nad państwową administracją archiwalną, ale także nad narodowym zasobem archiwalnym;

4/ treść art. 17 uściślić, jak następuje:

"W skład prywatnego zasobu archiwalnego wchodzą materiały archiwalne spółek prawa handlowego oraz inne niż określone w przepisach art. 14-16."

5/ przepis art. 19 o czasowym zabezpieczaniu materiałów archiwalnych w razie powstania dla nich zagrożenia, rozciągnąć na wszystkie materiały, tj. również na wchodzące do państwowego zasobu;

6/ wprowadzić do rozdz. 4 (np. po art. 19) przepis stanowiący, iż materiały archiwalne wchodzące do zasobu innego niż prywatny, nie mogą z mocy prawa być zbywane ani też przekazywane innym instytucjom, z zastrzeżeniem treści art. 10, 14 ust. 1 pkt 4, 21 ust. 1 pkt 2 i 5, 22 ust. 2 i 30 ust. 2;

7/ wprowadzić w art. 32 ust. 4 zamiast obligatoryjności, fakultatywność powoływania z konkursu dyrektorów państwowych archiwów historycznych;

8/ przepis art. 34 ust. 1 o trybie tworzenia i znoszenia państwowych archiwów bieżących, koniecznie uzupełnić, po skreśleniu wyrazów: "o której mowa w art. 9", dodać: "ustalonej decyzją właściwego organu państwowej administracji archiwalnej jako instytucji, w której powstają lub są przechowywane materiały archiwalne", z założeniem, że tak rozszerzone postanowienie będzie się stosować odpowiednio także do archiwów samorządowych, zgodnie z treścią art. 36;

9/ chyba nie wypada w ustawie tak drobiazgowo wymagać od kandydatów na Naczelnego Archiwistę RP i jego zastępców określonych tytułów czy stopni naukowych, zawężając tym samym Prezesowi RM pole wyboru. Bądź co bądź są to w końcu tylko stanowiska administracyjne. Wystarczy więc ograniczyć się tu (zob. art. 38 i 39) tylko do wymogu posiadania odpowiedniego stażu pracy na stanowiskach kierowniczych państwowych lub naukowych, pamiętając, że częstokroć i magister może być lepszym kandydatem od profesora.

MARIA TARAKANOWSKA
Warszawa

Stan i problemy opracowania dokumentacji partyjnej przejętej z b.archiwów komitetów wojewódzkich PZPR

Na podstawie decyzji Rady Ministrów z 19.03.1990, terenowe archiwa państwowe przejęły do końca marca 1990 r. z b.archiwów KW PZPR przytłaczającą większość dokumentacji, w ilości około 13 208 mb. [1] Archiwa, obok materiałów archiwalnych, przejęły także dokumentację niearchiwalną, w tym i taką, której termin przechowywania według ogólnie obowiązujących przepisów upłynął, np. dokumentację finansowo-materiałową. W związku z zaleceniem NDAP, wydanym na początku akcji przejmowania, nakazującym wstrzymanie się przed brakowaniem i niszczeniem jakichkolwiek materiałów, dokumentacja ta jest nadal przechowywana w archiwach [2]. Archiwa państwowe, obejmujące zasięgiem działalności więcej niż jedno województwo, wchłonęły zasoby kilku b.archiwów KW PZPR. Rozmiary przejętej dokumentacji w poszczególnych archiwach kształtują się różnie: od około 80 do 2000 mb. Przekazywanie-przejmowanie odbywało się w trybie pilnym, często bez udziału archiwistów zakładowych, na podstawie zbiorczych protokołów zdawczo-odbiorczych. Chodziło o szybkie i maksymalne zabezpieczenie materiałów archiwalnych przed zniszczeniem lub rozproszeniem. Nie było więc czasu na rozpoznanie stanu ich kompletności i opracowania oraz na postawienie odpowiednich wymagań.

Struktura, stan zachowania i opracowania zasobu w momencie przejęcia [3]

Archiwa KW, będąc typem archiwów wielozakładowych,

gromadziły, opracowywały i udostępniały dokumentację registratur KW i jednostek PZPR funkcjonujących na obszarze działania KW. Struktura przejętych zasobów jest zatem wielozespołowa. W ich skład wchodzą z reguły zespoły akt następujących jednostek organizacyjnych PZPR: KW, komitetów gminnych (KG), komitetów miejsko-gminnych (KM-G), komitetów miejskich (KM), komitetów dzielnicowych (KD), rejonowych ośrodków pracy partyjnej (ROPP), komitetów zakładowych (KZ), podstawowych organizacji partyjnych (POP). W zasobach b.archiwów KW PZPR, istniejących przed czerwcem 1975 r. (tzn. przed reformą podziału administracyjno-terytorialnego kraju), występują ponadto zespoły akt: komitetów powiatowych PZPR (KP PZPR), komitetów PPR (a także PPS, przejętych w drodze sukcesji po zjednoczeniu obu partii 15.12.1948 r.) oraz organizacji młodzieżowych. Niekiedy trafiają się jeszcze inne zespoły (lub ich części) nie związane lub luźno związane z działalnością PZPR, np. Stronnictwo Pracy, PO "SP", ZSL. Akta komitetów powiatowych PZPR kryją w sobie oprócz akt własnych także akta komitetów miejskich (nie stanowiących powiatów), gromadzkich (przedtem gminnych), zakładowych, zespołów PGR, reprezentatywnych POP - z okresu do czerwca 1975 r. Oprócz zespołów, w skład zasobów b.archiwów KW wchodzą zbiory: akt osobowych i materiałów wspomnieniowych działaczy, fotografii, druków ulotnych, filmów, nagrań dźwiękowych, wydawnictw partyjnych. Zbiory te powstawały w b.archiwach KW PZPR z materiałów przejętych z registratur partyjnych oraz uzyskanych z zewnątrz - najczęściej w drodze darowizn (np. wspomnienia).

Na obecnym etapie trudno określić całościowo stan kompletności materiałów archiwalnych. Niemała część przeję-

tej dokumentacji pozbawiona jest środków ewidencyjnych. Jej opracowana część wymaga szczegółowego rozpoznania. Dopiero porównanie całości dobrze usystematyzowanej i zinwentaryzowanej dokumentacji z uzyskaną wiedzą o funkcjach, kompetencjach, strukturze organizacyjnej i systemie dokumentowania w jednostkach PZPR umożliwi w miarę kompetentne ustalenie brakujących materiałów archiwalnych. Na podstawie dotychczasowego, z konieczności fragmentarycznego rozpoznania, niektóre archiwa zasygnalizowały o braku akt kancelarii tajnych, niekompletności akt osobowych pracowników aparatu partyjnego i akt członkowskich.

Stan opracowania materiałów archiwalnych jest niejednolity. Rozmiary dokumentacji nieuporządkowanej i niezewidencjonowanej są różne; w niektórych archiwach sięgają one 50%-80% zasobów, w innych tylko 20%-30% i dotyczą materiałów z lat 1986-1989. Znajdują się wśród niej akta, fotografie, druki ulotne, nagrania dźwiękowe, filmy, druki partyjne. Akta są niejednokrotnie w rozsypie. W najgorszym stanie znajdują się najczęściej akta komitetów instancji niższych i organizacji partyjnych.

Materiały archiwalne opracowane w b.archiwach KW na ogół nadają się do udostępniania. Klasyfikowano, opisywano, systematyzowano i inwentaryzowano je według norm metodycznych ustalonych przez Centralne Archiwum KC PZPR (CA KC PZPR), w oparciu o wzory stosowane w archiwach państwowych, z pewnymi rozwiązaniami własnymi [4]. Nie zawsze wszystkie zalecenia CA były respektowane, co spowodowało różny poziom opracowania materiałów.

Z pewnymi wyjątkami przestrzegano zasady przynależności zespołowej i niepodzielności zespołu. Materiały archi-

walne wytworzone i zgromadzone przez każdą jednostkę organizacyjną PZPR, działającą po czerwcu 1975 r. (lub od 1973 r. w przypadku komitetów gminnych), potraktowano jako osobny zespół (KW, KM, KD, KG, KM-G, KM, KZ, POP, ROPP). Podział taki nie wzbudza wątpliwości w odniesieniu do zespołów ukształtowanych w archiwach KW istniejących od czerwca 1975 r. i mających kompetencje terytorialne gromadzenia dokumentacji partyjnej w granicach nowopowołanych województw. Nieco odmiennie rzecz się przedstawia w zasobach archiwów tych KW, które funkcjonowały przed i po czerwcu 1975 r., już w ramach zreformowanych województw lub które w 1975 r. uległy likwidacji. Wyodrębnione zespoły KW, KM, KD polecono zamknąć na czerwcu (lub najpóźniej na grudniu 1975 r.), a z materiałów archiwalnych powstałych po tej dacie - utworzyć nowe zespoły otwarte tychże KW, KM, KD. Z akt PZPR powstałych do czerwca 1975 r. w jednostkach szczebla powiatowego, miejskiego lub dzielnicowego i jednostkach im podległych utworzono struktury wielozespołowe, które otrzymały - podobnie jak zespoły proste - oddzielne numery ewidencyjne. Zespoły jednostek podległych stanowiły oddzielne części inwentarza, umieszczone na końcu. Niektóre jednostki podległe (np. POP, KZ) działały nadal po czerwcu 1975 r., a materiały archiwalne wytworzone przez nie po tej dacie stanowiły już odrębne zespoły proste. Rozbicie zespołów występuje zresztą nie tylko w jednym archiwum. Zjawisko to ma miejsce także w rozmieszczeniu międzyarchiwalnym.

Zespoły uporządkowane lub ich części mają inwentarze kartkowe. Zespoły akt PPS i PPR są z reguły opracowane w całości, raczej sporadycznie opatrzono je inwentarzami książkowymi ze wstępami. Większość teczek otrzymała prawidłowe, choć nie zawsze pełne tytuły i zawiera jednorodne materiały.

Akta są przechowywane w teczkach jednolitego typu, na których znajdują się wszystkie elementy opisu. Dość znaczna część akt została ułożona chronologicznie wewnątrz teczek. Rzadziej spotyka się spisy zawartości teczek. Raczej niewiele akt sfoliowano lub spaginowano. W części teczek występują akta manipulacyjne (najczęściej dublety,brudnopisy). Teczki w obrębie zespołów zostały usystematyzowane według z góry ustalonych "przykładowych układów" dla każdego rodzaju komitetów i organizacji partyjnych. Schematy dla akt KW PZPR przewidywały układ strukturalno-rzeczowy, dla akt niższych ogniw - rzeczowy. W schematach tych na pierwszym miejscu występowały akta organów kolegialnych, następnie akta poszczególnych komórek organizacyjnych (w przypadku KW) i grup rzeczowych, wyodrębnionych według kryterium problemowego bądź formalnego. Teczki akt sygnowano trzy lub czteroczłonową sygnaturą, składającą się z oznaczeń cyfrowych (liczbą arabską lub rzymską): zespołu, komórki organizacyjnej, grupy rzeczowej, pozycji jednostki w obrębie grupy rzeczowej.

Zbiory fotografii, nagrań dźwiękowych, plakatów, filmów, druków partyjnych są z reguły nieuporządkowane i niezewidencjonowane, mimo iż dla tych pierwszych CA wydało zalecenia metodyczne (odbiegające od naszych ustaleń).Akta osobowe i materiały wspomnieniowe są z reguły, w mniejszym lub większym stopniu uporządkowane jedynie częściowo.

Zalecenia metodyczno-organizacyjne w sprawie postępowania z dokumentacją w archiwach państwowych [5]

Celem jednolitego rozwiązywania problemów metodycznych i organizacyjnych opracowania, trybu oceny i brakowania oraz rozmieszczania dokumentacji partyjnej, NDAP wydała specjalne zalecenia dla archiwów państwowych, które uwzględniają reguły stosowane w tych archiwach,z zachowaniem niektórych metod przyjętych w archiwach partyjnych.

Biorąc pod uwagę wielkość zasobów, różny poziom ich uporządkowania, a także obecność dokumentacji nieuporządkowanej, opracowanie materiałów archiwalnych przewidziano w dwóch etapach. Pierwszy etap, którego wykonanie przewiduje się w możliwie jak najszybszym czasie, będzie najogólniej rzecz biorąc polegał na przeprowadzeniu skontrum dokumentacji zinwentaryzowanej, sprawdzeniu poprawności jej opracowania, wprowadzeniu poprawek i uzupełnień, uporządkowaniu i zinwentaryzowaniu dokumentacji niezewidencjonowanej i scaleniu jej z tą pierwszą w obrębie zespołów wyodrębnionych w b.archiwach KW PZPR, nadaniu tymczasowej sygnatury ciągłej (dla celów kontrolnych i obliczeniowych). Na tym etapie pracy zachowuje się dotychczas uformowane jednostki archiwalne oraz inwentarze kartkowe w nadanym im układzie. Podział na zespoły również nie ulega zmianie. Natomiast obowiązuje uzupełnienie opisów teczek zgodnie z ich zawartością, poprawienie układu i brakowanie akt wewnętrz teczek (wydzielanie dubletów i innych akt manipulacyjnych) bez prawa przekazywania ich na zniszczenie. Przejęte inwentarze kartkowe powinny być uzupełnione o dodatkowe karty dla jednostek archiwalnych o jednakowej zawartości, ujętych zbiorczo na jednej karcie. Podobne zasady postępowania odnoszą się do zbiorów. Po przeprowadzeniu skontrum materiałów, należy zachować zastany sposób uporządkowania i inwentaryzacji, dokonać ewentualnych uzupełnień oraz sporządzić tymczasowe spisy dla dokumentacji niezewidencjonowanej (według wzorów załączonych

do zaleceń).

W przypadku przejęcia dokumentacji nieuporządkowanej w całości lub w przytłaczającej większości, w I etapie należy dokonać: rozpoznania przynależności zespołowej, segregacji dokumentacji na zespoły proste, a w obrębie zespołów - uzupełnienia bądź nadania teczkom akt opisów, jeśli to możliwe - segregacji akt na komórki organizacyjne lub grupy rzeczowe, zakwalifikowania do odpowiednich kategorii archiwalnych lub na makulaturę i zarejestrowania na tymczasowych spisach lub w roboczym inwentarzu kartkowym (w przypadku akt kat. A). Oddzielne tymczasowe spisy (choćby sumaryczne) powinny być sporządzone dla poszczególnych rodzajów dokumentacji nieaktowej. Wydzielone w wyniku oceny wstępnej i oddzielnie spisane teczki akt kat. B oraz teczki zakwalifikowane na makulaturę będą poddane weryfikacji ostatecznej w II etapie opracowania. Wtedy dopiero może nastąpić przekazanie na zniszczenie dokumentacji uznanej za makulaturę. Taki tryb postępowania dotyczy także akt manipulacyjnych wydzielonych z teczek opracowanych w b.archiwach KW lub całych teczek w tej grupie akt, które okażą się bezwartościowe, jednakże bez wydzielania w I etapie.

Drugi etap pracy będzie polegał na ostatecznej ocenie dokumentacji i na całkowitym opracowaniu materiałów archiwalnych. Mając za sobą niezbędne prace zabezpieczające, etap ten będzie można zrealizować w dogodnych dla archiwum warunkach. Czynności jakie zostaną w tym czasie wykonane polegać będą na: fizycznym lub ewidencyjnym scaleniu zespołów, ewentualnym wydzieleniu z zespołów materiałów obcej proweniencji, ostatecznym uformowaniu i opisaniu jednostek archiwalnych, nadaniu układu jednostkom w obrębie zespołu, posługując się skompletowanym inwentarzem kartkowym, spaginowaniu ułożonych dokumentów wewnątrz teczek, sporządzeniu inwentarza książkowego ze wstępem. Przewiduje się utworzenie z zespołów, których twórcy realizowali te same funkcje, grup zespołów.

W kwestii podziału zasobów b.archiwów KW PZPR, w Zaleceniach ustalono, że materiały archiwalne każdej wyodrębnionej jednostki organizacyjnej (statutowej) określonej partii politycznej lub organizacji młodzieżowej (od instancji szczebla wojewódzkiego, przez instancje niższe do jednostek stopnia podstawowego), stanowią odrębne zespoły archiwalne. Zespoły stanowią także akta innych jednostek jak: ROPP, szkoły partyjne, redakcje gazet partyjnych. Ustalono, że w skład zespołów (najczęściej KW PZPR), jako ich odrębne części wejdą zbiory oraz akta obcej proweniencji zachowane szczątkowo, w przypadku braku w archiwum zespołów macierzystych, do których można by te akta dołączyć. Dla dużych zbiorów fotografii dopuszczono możliwość tworzenia odrębnych tomów inwentarzy.

Stojąc na gruncie zasady niepodzielności zespołu archiwalnego, zalecono scalenie zespołów rozbitych wewnątrz jednego archiwum lub w skali międzyarchiwalnej. Biorąc pod uwagę realia, założono, że w konkretnych przypadkach zamiast scalenia fizycznego można dokonać jedynie scalenia ewidencyjnego poprzez odpowiednie adnotacje w inwentarzach i we wstępach. Scal enie ewidencyjne będzie przede wszystkim dotyczyło zespołów podzielonych (obejmujących akta do czerwca 1975 r.), o ile zapadnie decyzja archiwum o zachowaniu tych struktur w całości, tak jak zostały ukształtowane w b. archiwach KW. Określone w Zaleceniach stanowisko w kwestii międzyar-

chiwalnego rozmieszczenia zespołów nie odbiega w zasadzie od ustaleń przyjętych przez CA KC PZPR i realizowanych w archiwach KW PZPR. Polega ono na pozostawieniu w archiwach historycznie ukształtowanych zasobów do czerwca 1975 r., obejmujących zespoły archiwalne, których twórcy istnieli do tej daty, choćby ich siedziby mieściły się na terenie nowopowstałych województw. Zespoły jednostek organizacyjnych PZPR, które powstały lub kontynuowały działalność po czerwcu 1975 r. powinny być przechowywane w archiwach państwowych utworzonych po reformie podziału administracyjno-terytorialnego kraju. W przypadkach zespołów rozbitych między kilka archiwów państwowych powinno nastąpić ich scalenie fizyczne według zasad, o których mowa wyżej. Scalenie ewidencyjne może dotyczyć drobnych zespołów - szczególnie tych, które pozostaną w strukturach wielozespołowych. Polegać ono będzie na wzajemnym przekazywaniu inwentarzy (lub ich części) i odpowiednich adnotacjach w pomocach ewidencyjno-informacyjnych każdego z archiwów. Archiwa przechowujące całe zespoły archiwalne których twórcy istnieli do czerwca 1975 r., zostały również zobowiązane do przekazania inwentarzy tych zespołów do archiwów właściwych z punktu widzenia ich aktualnych kompetencji terytorialnych.

W Zaleceniach ustalono jednolite tytułowanie i sposób ewidencjonowania zespołów w spisach i na kartach zespołów. W tytułach zespołów na pierwsze miejsce wysunięto nazwę instancji lub organizacji, następnie nazwy: partii lub organizacji młodzieżowej i ich siedzib (np. Komitet Wojewódzki PZPR w Bydgoszczy, Podstawowa Organizacja Partyjna PZPR w Instytucie Mechaniki Precyzyjnej w Warszawie). Jeśli chodzi o sposób ewidencjonowania zespołów uwzględniono rozwiązania tymczasowe i ostateczne; te ostatnie mają być zgodne z zarządzeniem nr 19 NDAP z dnia 2 czerwca 1972 r. w sprawie prowadzenia kartoteki zespołów (zbiorów) w archiwach państwowych.

Na obecnym etapie wstępnego rozpoznania dokumentacji Zalecenia NDAP nie mogą być ostatnim słowem. Dlatego zwrócono się do archiwów o zgłaszanie problemów, uwag i propozycji rozwiązań, które nasuną się w toku prowadzonych prac. Stworzy to możliwość ewentualnej korekty lub uzupełnienia Zaleceń. Mimo to, trzeba się liczyć z faktami indywidualnego rozstrzygania pewnych spraw w ramach poszczególnych archiwów państwowych, wynikających ze specyfiki ukształtowania zasobów. Trudno bowiem rozpatrywać w przepisach metodycznych każdy pojedyńczy przypadek.

Z zagadnieniem opracowania materiałów archiwalnych, szczególnie tej ich części, która przejęta została w stanie nieuporządkowanym wiąże się ocena dokumentacji. Mimo, iż regulacje twórców dokumentacji w tej kwestii są zbliżone do norm obowiązujących w archiwach państwowych, występują pewne problemy wymagające przemyślenia i rozstrzygnięcia, np. postępowanie z dokumentami powtarzalnymi (dublety i dalsze egzemplarze), różnego typu aktami osobowymi, materiałami podstawowymi w instancjach najniższych i organizacjach partyjnych. Z ajęcia stanowiska wymagają także czasokresy przechowywania dokumentacji niearchiwalnej.

W celu jednolitego podejścia do tych i innych zagadnień, Zakład Naukowy Archiwistyki NDAP prowadzi badania przy współpracy z archiwami państwowymi, których efektem ma być opracowanie odpowiednich wskazówek metodycznych.

Przypisy

[1] Sprawozdanie z działalności państwowej służby archiwalnej w 1990 r., Warszawa, marzec 1991, s. 5

[2] Pismo Wydziału Organizacyjnego z 6.09.1990, znak WO-51-4/90

[3] Informacje na ten temat zaczerpnięto z korespondencji archiwów państwowych, która napłynęła do ZNA w latach 1991-1993 oraz z wyrywkowych ekspertyz akt przeprowadzonych przez pracownika ZNA w 1991 r.

[4] Zob.: Archiwa komitetów wojewódzkich PZPR. Zbiór przepisów, Warszawa 1969, s. 121; Wytyczne w sprawie działalności archiwów KW PZPR, Warszawa 1976, s. 77; Wytyczne w sprawie działalności archiwów KW PZPR, Warszawa 1986, s. 79; Dokumenty normatywne z lat 1971-1979 dotyczące działalności archiwów PZPR (stanowiące uzupełnienie w/w Wytycznych z 1976 r.), "Archiwa PZPR. Biuletyn" Nr 1, Warszawa 1980, s. 54-66; Dokumenty w sprawach funkcjonowania archiwów partii i prowadzonych przez nie prac, "Archiwa PZPR. Biuletyn" Nr 8, Warszawa 1986, s. 40-63.

[5] Zalecenia stanowią załącznik do pisma okólnego nr 1 NDAP z dnia 29.04.1992 r. w sprawie postępowania z dokumentacją przejętą z b.archiwów KW PZPR.

MARIA LEWANDOWSKA

Warszawa

Centralna Komisja Metodyczna w latach 1986-1990

W połowie 1986 roku została powołana Centralna Komisja Metodyczna, organ opiniodawczy Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych [1]. Przewodniczącym Komisji został profesor dr hab. Zbigniew Perzanowski, zastępcą - doc. dr Irena Radtke, sekretarzem - dr Maria Lewandowska. W skład Komisji powołano również: dra Tadeusza Biedę, dr Zofię Bodę-Krężel, dra Jana Bonieckiego, prof. dra hab. Zdzisława Chmielewskiego, dra Józefa Domańskiego, dr Alinę Gryciuk, dra Józefa Jakubowskiego, dra Józefa Kazimierskiego, doc. dr hab. Bogdana Krolla, doc. dra Mieczysława Motasa, dr Anielę Przywuską, prof. dr hab. Franciszkę Ramotowską, prof. dr hab. Bohdana Ryszewskiego, dr Juliannę Wasiak.

W tak ustalonym składzie znaleźli się przedstawiciele archiwów państwowych, wydzielonych oraz specjalizacji archiwistycznej Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Najliczniejszą grupę stanowili pracownicy archiwów państwowych (13 osób) z Gdańska, Katowic, Krakowa, Łodzi,Poznania, Rzeszowa, Szczecina, Warszawy i Wrocławia - największych ośrodków archiwalnych. W składzie Komisji reprezentowane były trzy archiwa o charakterze centralnym.

Udział archiwistów w pracach CKM był znacznie liczniejszy, ponieważ na posiedzenia zapraszano pracowników archiwów specjalizujących się w problematyce stanowiącej przedmiot rozważań Komisji. W obradach CKM, poza członkami,wzię-

ło udział około 60 osób, głównie z archiwów oraz NDAP, specjalizacji archiwistycznych i innych placówek naukowych.

W latach 1986-1990 Komisja odbyła osiem posiedzeń. Pierwsze, inaugurujące działalność - 15 kwietnia 1987 roku, ostatnie zamykające kadencję w dniu 26 listopada 1990 r. [2]. Każde z posiedzeń poświęcone było określonej problematyce, a kolejność jej omawiania wynikała z ustalonego wcześniej planu działania Komisji. Autorzy prezentowali wyniki badań indywidualnych, bądź zespołowych.

Na trzech posiedzeniach omawiano projekty wskazówek metodycznych, które dotyczyły opracowywania archiwaliów różnych typów, a mianowicie akt: sądowych XIX i XX wieku, cechów i gildii oraz materiałów archiwalnych z wyborów do Sejmu PRL i rad narodowych.

Projekt wskazówek dotyczących opracowywania akt sądowych został opracowany kolektywnie w zespole naukowym, którym obecnie kieruje doc. dr Mieczysław Bandurka, przy dużym zaangażowaniu archiwistów ze środowisk krakowskiego i warszawskiego.

Problemem opracowywania akt cechów i gildii zajmowała się dr Kazimiera Chojnacka, która zaprezentowała wyniki swych badań, prowadzonych w zespole kierowanym przed laty przez doc. dr Janinę Bielecką, a następnie doc. dr Karolę Ciesielską.

Autorką wskazówek dotyczących opracowywania akt z wyborów do Sejmu PRL oraz rad narodowych była dr Aniela Przywuska.

Wszystkie omawiane projekty regulowały metodykę opracowywania zasobu zgromadzonego w archiwach.

Przedpola archiwalnego dotyczyły projekty przepisów

wzorcowych regulujące zasady postępowania z dokumentacją w teatrach i przekazywania materiałów archiwalnych z archiwów zakładowych teatrów do archiwów państwowych, autorstwa dr Marii Tarakanowskiej. Problem oceny tej dokumentacji przedyskutowano na posiedzeniu Centralnej Komisji Archiwalnej Oceny Dokumentacji.

Trzy posiedzenia poświęcono pomocom archiwalnym. Ich przeglądu i systematyki dokonał prof. dr hab. Bohdan Ryszewski w referacie wygłoszonym w marcu 1989 roku. Na ostatnim posiedzeniu CKM doc. dr Irena Radtke przedstawiła problemy związane z wykorzystaniem podstawowych pomocy ewidencyjnych w zarządzaniu i realizowaniu podstawowych zadań statutowych archiwów. Na jednym z posiedzeń omówiono metodę opracowania katalogu planów miast w archiwach państwowych - zaprezentowaną przez dr Marię Lewandowską i dra Mieczysława Stelmacha.

Z powyższymi zagadnieniami pozostaje w ścisłym związku koncepcja wdrażania automatyzacji prac w archiwach przedstawiona przez prof. dr hab. Stanisława Nawrockiego na posiedzeniu Komisji w październiku 1987 roku. Zarówno Autor referatu, jak również dyskutanci widzieli pilną potrzebę zautomatyzowania w pierwszej kolejności kartoteki zespołów (zbiorów) archiwalnych.

Materiały stanowiące przedmiot rozważań Komisji były wdrażane do praktycznego stosowania jako wskazówki metodyczne lub rozpowszechniane w formie publikacji, głównie na łamach "Archeionu". Do chwili obecnej ukazały się trzy normy metodyczne oraz dwa artykuły.

Poddawanie pod dyskusję i ocenianie na posiedzeniach Komisji projektów norm metodycznych były bardzo pomocne przy

przygotowaniu ich do wdrożenia w praktyce archiwalnej. Zgłoszone uwagi i opinie inspirowały częstokroć do bardziej wnikliwego zbadania problemu.

Wnioski zgłaszane przez autorów referatów, wskazówek, koreferatów oraz dyskutantów stanowiły przedmiot rozważań w Zakładzie NA i były pomocne w ustaleniu kierunków działalności naukowej, organizacyjnej i szkoleniowej. Jeden z wniosków tyczący zakupu dla archiwów komputerów oraz szkolenia w tym zakresie archiwistów został częściowo zrealizowany i działalność w tym zakresie będzie kontynuowana w miarę możliwości finansowych p.s.a. [3]

Wznowienie i działalność CKM umożliwiły wymianę poglądów na istotne kwestie w zakresie metodyki archiwalnej w szerokim gronie reprezentującym różne środowiska archiwalne.

Działalność Komisji będzie kontynuowana. W 1991 roku powołano nowy skład osobowy na lata 1991-1993 i prowadzone są prace nad ustaleniem programu działania CKM w tym okresie [4].

Przypisy

[1] Zarządzenie nr 9 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 12 sierpnia 1986 r. w sprawie szczegółowego zakresu i trybu działania oraz ustalenia składu Centralnej Komisji Metodycznej.

[2] M. Lewandowska, Z działalności Centralnej Komisji Metodycznej, "Archeion", t. LXXXVII, 1990, s. 312-315.

[3] W roku akademickim 1992/93 w Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu odbyło się podyplomowe studium z zakresu zastosowania minikomputerów do opracowywania archiwaliów. Udział w nim wzięli pracownicy archiwów posiadających komputery (AAN, AP w: Lublinie, Poznaniu, Szczecinie, Warszawie,

Wrocławiu) oraz COIA NDAP. Do połowy roku 1992 NDAP wyposażyła w komputery również AGAD oraz AP w Katowicach.

[4] Zarządzenie nr 7 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 11 września 1991 roku w sprawie zmiany w zarządzeniu nr 9 NDAP z dnia 12 sierpnia w sprawie szczegółowego zakresu i trybu działania oraz ustalenia składu CKM.

TADEUSZ DUDA

Nowy Sącz

Akta miasta Nowego Sącza jako źródło do 700-letnich dziejów miasta

W dniu 8 listopada 1992 r. minęła 700-letnia rocznica lokacji miasta Nowego Sącza dokonanej przez króla czeskiego Wacława II. W roku obecnym trwały obchody jubileuszowe,m.in. odbyła się sesja naukowa poświęcona dziejom miasta, w czasie której referentami byli autorzy poszczególnych rozdziałów monografii historycznej miasta, której I tom już się ukazał, zaś w najbliższych latach wyjdą następne 2 tomy. Monografia ta jest śladem obchodów jubileuszowych;oparta jest ona przede wszystkim na materiałach archiwalnych,w tym także aktach wytworzonych przez władze miejskie w ciągu wieków.

Stąd wydaje się pożyteczne skrótowe przedstawienie dziejów i pobieżne choćby scharakteryzowanie tych niezwykle cennych akt. Na samym wstępie zaznaczyć trzeba, że do obecnych czasów zachowała się tylko część akt, sporo akt najdawniejszych uległo zniszczeniu. Największych zniszczeń dokonał pożar miasta, który miał miejsce w kwietniu 1894,w trakcie którego spłonął ratusz miejski, a w nim spora część przechowywanych tam akt z okresu staropolskiego. W ratuszu przechowywane były cenne dokumenty pergaminowe sięgające XIII w. Te właśnie spłonęły, wśród nich m.in. dyplomy księżnej krakowskiej, błogosławionej Kingi, żony księcia Bolesława Wstydliwego i króla czeskiego Wacława II. Natomiast udało się uratować (z narażeniem życia) księgi miejskie zaczynające się od XV w. [1] Uratowane księgi złożone zostały w bu-

dynku nowosądeckiego gimnazjum, następnie w skrzyniach w piwnicy klasztoru o.o. Jezuitów. Ponieważ akta nie miały odpowiednich warunków przechowywania, wobec tego dyrektor Archiwum Akt Dawnych Miasta Krakowa zwrócił się do władz miejskich z propozycją przechowania czasowego akt w charakterze depozytu. Akta zostały tam przewiezione i złożone. Akta te przetrwały wojenne zawieruchy i obecnie przechowywane są w Archiwum Państwowym w Krakowie (Oddział I). Zespół ten liczy 140 j.a., jest opracowany, posiada pomoc naukową w postaci inwentarza książkowego. Najstarszy dokument sięga roku 1299, najnowsze r. 1848, natomiast główny trzon stanowią księgi miejskie z XV-XVIII w. Te cenne księgi są zmikrofilmowane,mikrofilmy są przechowywane w Archiwum Państwowym w Krakowie i Archiwum Państwowym w Nowym Sączu [2].

Natomiast akta Nowego Sącza z lat po 1-szym rozbiorze Polski uratowały się z wielkiego pożaru z r. 1894 i znajdują się w Archiwum nowosądeckim. W okresie międzywojennym akta Nowego Sącza znalazły się w Muzeum mieszczącym się na zamku Jagiellonów. Część akt została zniszczona na skutek wysadzenia zamku w powietrze w styczniu 1945 r.

Po zakończeniu II wojny światowej akta m. Nowego Sącza były przechowywane w ratuszu, następnie - po utworzeniu Archiwum Państwowego w grudniu 1950 r. [3] zostały przejęte przez to Archiwum z pomieszczeń władz miejskich oraz z Biblioteki im. J. Szujskiego [4].

Po przejęciu akt, uporządkowano i opracowano najpierw akta z lat 1781-1918 [5], następnie zaś akta z lat 1918-1950. Po ustaleniu zasad, że akta miasta stanowią całość do r.1945, zaś zespoły akt miejskich z lat 1945-1950 stanowią odrębny zespół, wyodrębniono w trakcie dodatkowych prac porządkowych

zespół akt Zarządu Miejskiego i Miejskiej Rady Narodowej w Nowym Sączu z lat 1945-1950.

Akta miasta Nowego Sącza oraz Zarządu Miejskiego w Nowym Sączu z lat 1781-1950 stanowią cenne źródło do poznania dziejów miasta w XIX i XX w. [6] Z liczącego 768 j.a. (42 mb.) zespołu szczególnie cenne są akta administracyjne i finansowe z końca XVIII i 1-ej połowy XIX w. oraz protokoły z posiedzeń Rady Miejskiej, Magistratu oraz Zarządu Miejskiego z lat 1867-1939, budżety miejskie, akta przedsiębiorstw miejskich. Szczególnie cenna jest korespondencja dotycząca archiwaliów miejskich [7].

Dużą wartość posiadają akta władz miejskich Nowego Sącza z okresu okupacji, tym bardziej, że nie zachowały się akta niemieckich władz policyjnych. Wymienić tu trzeba przede wszystkim materiały dotyczące getta żydowskiego i eksterminacji nowosądeckich Żydów [8].

Akta Miejskiej Rady Narodowej i Zarządu Miejskiego w Nowym Sączu (159 j.a. - 12 mb.) dobrze informują o sytuacji miasta w okresie powojennym. Obok protokołów Miejskiej Rady Narodowej i Zarządu Miejskiego w Nowym Sączu, sprawozdań z działalności władz miejskich, budżetów miejskich i sprawozdań rachunkowych znaleźć można szereg innych materiałów, np. w sprawie bezpieczeństwa publicznego, w sprawach opieki społecznej (tak ważnej z tych latach powojennych) i cmentarzy (m.in. sprawa grobów wojennych).

Akta m. Nowego Sącza do r. 1945, jak i akta władz miejskich z lat 1945-1950 [9] stanowiące niezastąpione źródło do dziejów miasta w XIX i XX w. były i są często wykorzystywane przez historyków, studentów historii piszących prace dyplomowe, a przede wszystkim przez autorów poszczególnych rozdziałów II i III tomu monografii historycznej Nowego Sącza pod red. naukową prof. prof. Feliksa Kiryka i Stanisława Płazy.

Przypisy

[1] Szerzej o tym - zob. K. Golachowski, Inwentarz archiwum m. Nowego Sącza z lat 1292-1772, "Rocznik Sądecki", t. III, Nowy Sącz 1957, s. 192-210, także H. Barycz, Nowe szczegóły do inwentaryzacji archiwum miasta Nowego Sącza w drugiej połowie XIX w., "Rocznik Sądecki", t. X-XI, Nowy Sącz 1970, s. 427-432.

[2] H. Barycz, op.cit., s. 432, zob. Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Krakowie. Informator o zasobie archiwalnym, Kraków 1978, s. 10.

[3] Zob. Inwentarz akt m. Nowego Sącza z lat 1780-1918 w oprac. K. Golachowskiego (maszynopis w Archiwum Państwowym w Nowym Sączu i Archiwum Państwowym w Krakowie), s. 9.

[4] O powstaniu i historii Archiwum Państwowego w Nowym Sączu zob. T. Duda, 25 lat Archiwum Państwowego w Niwym Sączu, "Rocznik Sądecki" t. XV-XVI, Nowy Sącz 1979, s. 589-594, tenże, 40 lat Archiwum Państwowego w Nowym Sączu, "Rocznik Sądecki", t. XX, Nowy Sącz 1992, s. 312-314, tenże, 40 lat działalności Archiwum Państwowego w Nowym Sączu, "Archiwista. Biuletyn Stowarzyszenia Archiwistów Polskich", r. XXVII, nr 87, Warszawa 1992, s. 64-66, także A. Kunisz, Dziesięć lat pracy i doświadczeń powiatowych archiwów państwowych województwa krakowskiego, "Archeion" t. XXXVI, Warszawa 1962. s. 103-119.

[5] Opracowujący akta m. Nowego Sącza z lat 1780-1918 K.

Golachowski sporządził inwentarz książkowy tej części zespołu akt m. Nowego Sącza w r. 1954.

[6] Akta miasta Nowego Sącza z lat 1918-1945 oraz Miejskiej Rady Narodowej w Nowym Sączu z lat 1945-1950 są opracowane i posiadają inwentarze kartkowe oprac. przez pracowników Archiwum.

[7] Zob. Archiwum Państwowe w Nowym Sączu (APNS), akta m. Nowego Sącza, sygn. MNS 261.

[8] zob. APNS, AmNS 652-655.

[9] Akta Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Nowym Sączu z lat 1950-1973 i akta Urzędu Miejskiego od 1973 są przechowywane w archiwum zakładowym Urzędu Miejskiego w Nowym Sączu (Rynek 1 - ratusz miejski).

IZABELA GASS
Warszawa

Zbiór Fotografii Głównej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu - Instytutu Pamięci Narodowej

Główna Komisja Badania Zbrodni Niemieckich w Polsce została utworzona na podstawie dekretu z dnia 10 listopada 1945 roku [1], przemianowana w dniu 22 grudnia 1949 roku na Główną Komisję Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce, a 6 kwietnia 1984 r. przekształcona w Główną Komisję Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce - Instytut Pamięci Narodowej [2]. Na mocy ustawy z dnia 4 kwietnia 1991 roku zakres tematyki Głównej Komisji został poszerzony o zbrodnie stalinowskie, popełnione zarówno w latach II wojny światowej, jak i po jej zakończeniu; zmieniona nazwa brzmi: Główna Komisja Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu - Instytut Pamięci Narodowej [3].

Od chwili swojego powstania Komisja gromadzi m.in. materiały ikonograficzne dokumentujące zbrodnie hitlerowskie popełnione na terenie Polski i poza jej granicami na obywatelach polskich.

W dniu 31 października 1992 roku ogólny stan fotografii wynosił 67 385 jednostek.

Zaczątkiem przyszłego zbioru fotografii Komisji stały się zdjęcia pozyskane - na mocy Zarządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 29 sierpnia 1945 r. - w zakładach fotograficznych na terenie Polski. Tą drogą uzyskano kilkanaście tysięcy fotografii portretowych przedstawiających Niemców umundurowanych i w cywilu. Najliczniej są reprezentowane za-

kłady fotograficzne Krakowa, np. zakład fotograficzny Pawła Bielca przy ul. Karmelickiej w Krakowie dostarczył ponad 4 tys. fotografii.

Przez cały okres swojej działalności Komisja zamieszczała apele w prasie i radiu o nadsyłanie dowodów zbrodni hitlerowskich. Dzięki tym akcjom wpływały do archiwum zdjęcia od osób prywatnych i instytucji. Również Okręgowe Komisje Badania Zbrodni Hitlerowskich dostarczały materiały ikonograficzne zgromadzone w trakcie spraw dochodzeniowo-śledczych, badawczych czy ekspertyz.

Ponad tysiąc fotografii pochodzi z Archiwum Fotograficznego "Wydawnictwa Prasowego Kraków - Warszawa" ("Zeitungs -Verlag Krakau - Warschau") [4]. Wydawnictwo to powstało 26 października 1939 roku na bazie skonfiskowanego majątku IKC w Krakowie, Domu Prasy w Warszawie, "Kuriera Warszawskiego" i innych polskich wydawnictw. Było ono wydawcą wszystkich legalnych dzienników, ukazujących się w GG w języku niemieckim, polskim, żydowskim i ukraińskim. Omawiane fotografie zostały wykonane przez fotoreporterów poszczególnych gazet, agencji fotograficznych oraz korespondentów wojennych i stanowiły materiał ilustracyjny dla całej prasy GG.

W celu pozyskania zdjęć została przeprowadzona częściowa kwerenda na własnym zasobie aktowym, jak też w archiwach krajowych (Centralne Archiwum Filmowe), czy poza granicami Polski (m.in. Państwowe Muzeum Żydowskie w Pradze, Główne Archiwum ZSRR w Moskwie, Bundesarchiv w Koblencji). Zbiory fotografii Komisji wciąż się powiększają poprzez dary od osób prywatnych i instytucji.

Z całości zbioru wyodrębniają się pewne grupy tematyczne. Najliczniejszą z nich są fotografie osób, zarówno dygnitarzy III Rzeszy, jak i funkcjonariuszy hitlerowskiego aparatu terroru wszystkich szczebli z terenu Polski. Drugą grupę stanowią zdjęcia obrazujące wojnę obronną we wrześniu 1939 roku. Nieznani z nazwiska fotografowie polscy i niemieccy fotografowali płonące wsie i miasta, walki na Helu i Westerplatte, bitwę nad Bzurą i walkę o Pocztę Polską w Gdańsku. Bogato udokumentowane zostały walki w Warszawie we wrześniu 1939 roku.

W 1989 roku Główna Komisja wzbogaciła się o jedyny znany zbiór fotografii, już w autorskim założeniu mający udokumentować zniszczenia wojenne Warszawy we wrześniu 1939 roku. Zbiór ten stanowi ponad 300 fotografii autorstwa Antoniego Wiktora Jaremy Bojczy-Snowadzkiego (pseudonim "Anwijabowadzki"), które przedstawiają wypalone domy, szczątki barykad, mogiły na skwerach i w parkach, zburzone kościoły, zabytki i gmachy użyteczności publicznej. Antoni Snowadzki chciał utrwalić na zdjęciach większość zrujnowanych obiektów w mieście. Otwarte pozostaje pytanie czy robił to na zlecenie kogoś z kręgów prezydenta Starzyńskiego czy z własnej inicjatywy. W styczniu 1940 roku został aresztowany przez Gestapo i prawdopodobnie zginął w jednej z egzekucji w Palmirach.

Wojnę obronną we wrześniu 1939 roku obrazują także fotografie wklejone do niemieckich albumów stanowiących kroniki przemarszu różnych jednostek Wehrmachtu poprzez tereny Polski. Do najciekawszych należy album 1 kompanii strzelców motocyklowych z 13 pułku strzelców ze 140 zdjęciami naklejonymi i dokładnie opisanymi jak w albumie rodzinnym. Możemy prześledzić marszrutę kompanii od 1 września do 1 października 1939 roku. Przekroczenie granicy nastąpiło od

strony Górnego Śląska i jako pierwsze miasto po stronie polskiej osiągnięto Rybnik. W Oświęcimiu nastąpił podział kompanii na dwie grupy: pierwszy rzut posuwał się przez Limanową, Nowy Sącz, Jasło, Sanok, Chyrów, Drohobycz do Stryja, zaś drugi - przez Pińczów, Staszów, Tarnobrzeg, Rzeszów również do Stryja, gdzie nastąpiło połączenie. Nieznany z imienia i nazwiska kronikarz 1 kompanii uwiecznił mijane wsie i miasta, fotografując niemal wyłącznie pożary, zgliszcza, ruiny domów, zwłoki zabitych. Każde zdjęcie zostało podpisane tym samym charakterystycznym pismem.

Kronikę przemarszu innej jednostki Wehrmachtu - najprawdopodobniej jednostki artylerii przeciwlotniczej stanowi album "Der Kampf bricht los" (Walka zaczęła się), zawierający 87 fotografii. Album jest niekompletny, brakuje bowiem kilkunastu pierwszych fotografii. Ocalałe zdjęcia przedstawiają poszczególne punkty etapowe marszu: Kraków, Bielsko-Biała, Jarosław, Przemyśl, Ropczyce. Wszystkie fotografie są podpisane, niektóre tytuły brzmią literacko: "Romantyczna Galicja", "Zachód słońca w Galicji", "I polskie dziecko może być czarujące". Niewątpliwie najciekawszą jest fotografia Hitlera z podpisem: "Hitler nieoczekiwanym gościem na obiedzie w Jarosławiu".

Album "Nachrichten Abteilung 19" (19 Oddział Rozpoznawczy), na podstawie którego zrealizowano w 1979 roku film telewizyjny "Feldzug 1939 - pamiątka z Polski" - stanowi kronikę jednostki z jej walk w Polsce jesienią 1939 roku. Fotografujący był na polu bitwy nad Bzurą wkrótce po zakończeniu walk i uwiecznił rozbitą polską baterię, trupy ludzi i koni. Album jest niekompletny. Kilka ostatnich kart wyrwano, Sądząc z ocalałych resztek podpisów, fotograf (a może cały

oddział) brał udział w defiladzie przed Hitlerem w Warszawie 5 października 1939 roku.

Bogato udokumentowane zostały działania represyjne hitlerowskiego okupanta (wysiedlania, pacyfikacje, łapanki, egzekucje). Niemcy niezwykle systematycznie fotografowali przebieg egzekucji. Wiele takich zdjęć trafiło do zbiorów Komisji poczynając od serii fotografii z pogromu Polaków w Bydgoszczy w 1939 r. czy też egzekucji w Palmirach (wyładowywanie ofiar z samochodów, zawiązywanie oczu, prowadzenie na miejsce kaźni, mord).

Wstrząsające zdjęcia z przebiegu egzekucji przeprowadzonej w Bochni w dniu 18 grudnia 1939 roku zawiera album "Sühne für Bochnia" (Odwet na Bochni) sporządzony przez policyjnego fotografa Rossnera dla najwyższych funkcjonariuszy hitlerowskich urzędujących w Krakowie. Fotografie te przedstawiają poszczególne fazy egzekucji przeprowadzonej w Bochni w odwet za napad na posterunek policji niemieckiej, dokonany w dniu 16 grudnia 1939 roku przez członków konspiracyjnej organizacji "Orzeł Biały", ujętych i powieszonych następnego dnia. Podczas tej egzekucji Niemcy rozstrzelali 51 mieszkańców Bochni i okolicy. Zwłoki zamordowanych pochowano w zbiorowej mogile na miejscu egzekucji, co również obrazują fotografie. Na podstawie tego albumu zrealizowano telewizyjny film "Album" w 1977 roku.

Zbiór fotografii Głównej Komisji zawiera także fotografie z obozów koncentracyjnych, zagłady, jenieckich czy więzień.

Bogato reprezentowana jest martyrologia ludności żydowskiej. Jednym z najcenniejszych dokumentów przechowywanych w Komisji jest raport SS-Brigadenführera und General-

majora der Polizei Jürgena Stroopa o zagładzie getta warszawskiego w 1943 roku wielokrotnie w całości lub części publikowany i reprodukowany [5]. Jest to album oprawny w czarną skórę o wymiarze kart 22 cm na 30 cm. Na karcie tytułowej wykonany jest ręcznie drukowanymi gotyckimi literami napis: "Es gibt keinen jüdischen Wohnbezirk in Warschau mehr".(Żydowska dzielnica mieszkaniowa w Warszawie już nie istnieje). Raport składa się z 3 części: wstępu o charakterze sprawozdawczo-opisowym, meldunków dziennych z przebiegu akcji oraz zbioru fotografii. Sprawozdanie fotograficzne zawiera 53 fotografie naklejone na karty, z których większość posiada napisy objaśniające w języku niemieckim. Fotografie są wstrząsające i pokazują cały ogrom zbrodni hitlerowskich popełnionych na ludności warszawskiego getta. Album został znaleziony po zakończeniu wojny przez żołnierzy VII Armii Amerykańskiej i przekazany prokuraturze amerykańskiej przy Międzynarodowym Trybunale Wojskowym w Norymberdze, a następnie delegatowi Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich, urzędującemu stale przy trybunale norymberskim.

Równie cennym, a mniej znanym dokumentem stanowiącym dowód zbrodni ludobójstwa popełnionej na ludności żydowskiej jest raport SS-Gruppenführera i generała policji Fritza Katzmanna "Lösung der Judenfrage im Distrikt Galizien" (Rozwiązanie kwestii żydowskiej w dystrykcie Galicja) [6].Raport stanowi tom oprawny w karton, liczący 64 strony, zawierające tekst maszynowy oraz 152 fotografie. Dokument ten nie odtwarza dokładnie przebiegu akcji niszczycielskiej, ani ogromu popełnionych zbrodni. Zdjęcia - wykonane przez policyjnych fotografów - ukazują sceny z getta we Lwowie, bunkry, schrony, różne przemyślne schowki, w których próbowały się ukryć

ofiary. Raport Katzmanna na równi z raportem Stroopa uznany był przez Międzynarodowy Trybunał Wojskowy w Norymberdze za jeden z zasadniczych dowodów świadczących o popełnieniu zbrodni przeciwko ludzkości.

W następstwie zmiany ustawy o Głównej Komisji z dnia 4 kwietnia 1991 roku zaczęły wpływać fotografie dokumentujące zbrodnie stalinowskie. Są to zdjęcia z Katynia, więzienia we Lwowie, pogromu Żydów we Lwowie przez nacjonalistów ukraińskich, łagrów sowieckich. Stanowią niewielki ułamek całości zbioru fotografii, ale wciąż się powiększają poprzez dary od osób prywatnych.

Fotografie naklejane są na karty tekturowe, zawierające opis objaśniający treść zdjęcia, czas i miejsce jego wykonania. Identyfikacja fotografii prowadzona jest drogą żmudnej weryfikacji i porównywania z innymi zdjęciami.

Ze zbioru fotografii Głównej Komisji można korzystać na warunkach obowiązujących w państwowej służbie archiwalnej.

Przypisy

[1] Dz.U. nr 51, poz. 293.

[2] Dz.U. nr 21, poz. 98.

[3] Dz.U. nr 45, poz. 195.

[4] Około 100 tys. zdjęć z Wydawnictwa Prasowego Kraków-Warszawa znajduje się w CAF, a 19 tys. w ADM.

[5] Raport Stroopa o likwidacji getta warszawskiego w

1943 roku. Opracowanie, wstęp i przypisy Janusz Gumkowski, Kazimierz Leszczyński. Biuletyn GKBZHwP, t. XI, 1960, s. 113-208.

6 Rozwiązanie kwestii żydowskiej w dystrykcie Galicja. Raport Fritza Katzmanna. Biuletyn GKBZHwP, t. VI, 1951, s. 171-187.

Mieczysław Motas
Warszawa

O uchwale nr 76 Rady Ministrów z dnia 9 lipca 1992 r. w sprawie wykazu zadań państwowych, które mogą być zlecone jednostkom niepaństwowym.

Cytowana "Uchwała stwierdza:

"Na podstawie art. 20 ust. 3 ustawy z dnia 5 stycznia 1991 r. - Prawo budżetowe /Dz.U.Nr 4, poz.18, Nr 34, poz. 150, Nr 94, poz.421, Nr 107, poz.464 i Nr 110, poz.475 oraz z 1992 r. Nr 21, poz.85 i Nr 33, poz.143/ Rada Ministrów uchwala, co następuje:

§ 1. Ustala się wykaz rodzajów zadań państwowych, które mogą być zlecone jednostkom niepaństwowym, stanowiący załącznik do uchwały.

§ 2. Przy wyborze zleceniobiorcy, organy administracji państwowej są obowiązane kierować się gwarancją właściwego wykonania zadań.

§ 3. Uchwała nie obejmuje zadań państwowych zlecanych jednostkom niepaństwowym, których finansowanie wynika z przepisów ustawowych.

§ 4. Uchwała wchodzi w życie z dniem ogłoszenia

Prezes Rady Ministrów: W. Pawlak" [1].

Wspomniany załącznik nosi tytuł: "Wykaz rodzajów zadań państwowych, które mogą być zlecane jednostkom niepaństwowym". Obejmuje on 54 pozycje, odnoszące się do różnych dziedzin, w tym: kultury i sztuki /pozycje 8-25/, opieki społecznej /pozycje 30-33/.

Wprawdzie w "Wykazie" nie ma mowy o archiwach i materiałach archiwalnych ale są w nim punkty "pokrewne", a mianowicie:

"13. Organizacja, upowszechnianie i promocja sztuk wizualnych: malarstwa, grafiki, rysunku, rzeźby, fotografii, filmu, wideoartu, performance i sztuki komputerowej"; "19. Ochrona zbiorów bibliotecznych i filmowych"; "32. Zbieranie dokumentacji czynów zbrojnych i innych form działalności niepodległościowej i upamiętniania miejsc walki".

Chodzi o to, że: fotografia, film, dokumentacja teatralna lub "dokumentacja czynów zbrojnych", całkowicie mieszczą się w treści artykułu 1-go ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach. Mówi on, że:

"Materiałami archiwalnymi wchodzącymi do narodowego zasobu archiwalnego, zwanego dalej materiałami archiwalnymi, są wszelkiego rodzaju akta i dokumenty, korespondencja, dokumentacja finansowa, techniczna i statystyczna, mapy i plany, fotografie, filmy i mikrofilmy, nagrania dźwiękowe i wideofonowe oraz inna dokumentacja bez względu na sposób jej wytwarzania" [2].

Nieco ogólniejsze objaśnienie zawiera projekt z 26 czerwca 1992 r. pt. "Ustawa z dnia... - Prawo archiwalne".

Artykuł 2-gi ustęp 1-szy tego projektu mówi, że: "Materiałami archiwalnymi są zapisy informacji, bez względu na ich formę, dokumentujące działalność, zwanych dalej instytucjami, osób prawnych oraz jednostek organizacyjnych nie mających osobowości prawnej, jak również osób fizycznych, wytworzone i zgromadzone przez instytucje i osoby fizyczne, odzwierciedlające rzeczywistość dawną i obecną, których gromadzenie i przechowywanie jest niezbędne dla naukowego odtworzenia tej rzeczywistości, jak również dla innych potrzeb, a w szczególności potrzeb organów państwowych i potrzeb obywateli".

Trudno może byłoby zgłaszać jakieś postulaty w kwestii "Zadań zleconych", faktem jednakże jest, iż rozdział pt. "W dziedzinie oświaty, wychowania oraz szkolnictwa wyższego" zamieszczony na początku "Wykazu rodzajów zadań" nie uwzględnia żadnych zapisów, które odnosiłyby się do materiałów archiwalnych lub instytucji zajmujących się problematyką archiwalną.

---

[1] MP z 1992 r. Nr 23, poz. 169

[2] Dz.U. z 1983 r. Nr 38, poz. 173

Barbara Kubiczek
Warszawa

Przepisy metodyczne wydane przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych w latach 1990-1992[1]

W roku 1992 Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych wprowadził do stosowania przez archiwa państwowe "Zalecenia metodyczno-organizacyjne w sprawie postępowania z dokumentacją przejęta z byłych archiwów komitetów wojewódzkich PZPR (KW PZPR)/pismo okólne nr 1 NDAP z dnia 29 kwietnia 1992 r./

Zakład Naukowy Archiwistyki Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych przesłał archiwom państwowym do próbnego stosowania:

a/ "Wskazówki metodyczne dotyczące opracowania akt sądowych wytworzonych w XIX-XX w." /pismo z dnia 30 grudnia 1991 r./

b/ "Wytyczne w sprawie sporządzania indeksów do akt sądowych" /pismo z dnia 20 stycznia 1992 r./

W roku 1990 nie ukazał się żaden przepis metodyczny.

---

[1] Wykazy przepisów wydanych wcześniej - zob. "Archiwista" nr 1-2 (80-81) 1985 r.; nr 82/1986 r.; nr 84/1988 r. i nr 86/1990 r.

Maria Lewandowska
Warszawa

"Historia i Archiwistyka", Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych w Warszawie, Toruń - Warszawa,1992,s. 350

Omawiana publikacja jest księgą pamiątkową, wydaną z okazji siedemdziesiątej rocznicy urodzin profesora dra hab. Andrzeja Tomczaka, wybitnego uczonego i dydaktyka, związanego z Instytutem Historii i Archiwistyki UMK w Toruniu,szczególnie zasłużonego dla archiwistyki polskiej, nauczyciela i wychowawcy wielu pokoleń archiwistów polskich,bliskiego współpracownika kierownictwa państwowej służby archiwalnej,jednego z założycieli i aktywnego działacza Stowarzyszenia Archiwistów Polskich.

Księga jest dziełem ponad trzydziestu autorów z Torunia, Warszawy, Gdańska, Krakowa, Lublina, Łodzi i Poznania.

Struktura tej Księgi i dobór problematyki zamieszczonych w niej rozpraw i szkiców odpowiada kierunkom zainteresowań i dokonań badawczych dostojnego Jubilata. Dział pierwszy poświęcony jest dziejom dawnej Rzeczypospolitej, zwłaszcza wieku XVI. Problematyka działu drugiego dotyczy historii kancelarii i dawnego dokumentu. W dziale trzecim zamieszczono studia poświęcone dziejom archiwów i archiwistyki, metodyce archiwalnej oraz kształceniu archiwistów. Dział czwarty, zatytułowany "Mapa i przestrzeń", zawiera opracowanie traktujące o dziejach kartografii i geografii historycznej.

Całość uzupełnia obszerna bibliografia prac Profesora Andrzeja Tomczaka za lata 1949-1991 oraz wykaz uczniów i tytułów prac doktorskich i magisterskich napisanych pod Jego kierunkiem.

W słowie wprowadzającym pióra profesora Mariana Wojciechowskiego - naczelnego dyrektora archiwów państwowych i profesora Sławomira Kalembki - rektora Uniwersytetu Mikołaja Kopernika przypomniano najważniejsze dokonania badawcze i zasługi profesora Andrzeja Tomczaka oraz wyrażono nadzieję, że omawiana publikacja będzie służyć "także następnym pokoleniom historyków i archiwistów polskich, a głównie tym,którzy kontynuują dzieło zasłużonego Jubilata".

Maria Lewandowska
Warszawa

Podręczniki z zakresu archiwistyki (wykaz)[x]

1. Podczaszyński M., O naukach dających poznać źródła historyczne, 1825
2. Lelewel J., Nauki dające poznać źródła historyczne, Wilno 1922 r., wyd. 2 Poznań 1863
3. Handelsman M., Historyka. Zasady metodologii poznania historycznego, Warszawa - Kraków 1928
4. Konarski K., Nowożytna archiwistyka polska i jej zadania, Warszawa 1929
5. Przelaskowski R., Program prac wewnętrznych w archiwach nowożytnych, Warszawa 1935
6. Semkowicz W., Encyklopedia nauk pomocniczych historii,Kraków 1945
7. Gieysztor Aleksander, Zarys nauk pomocniczych historii, t. I, Warszawa 1948
8. Panków S., Perzanowski Z., Nauki pomocnicze historii wraz z archiwistyką i archiwoznawstwem, Kraków 1957
9. Korespondencyjny Kurs Archiwalny, praca zbiorowa pod red. Czesława Skopowskiego, Poznań 1966
10. Wybrane zagadnienia z teorii i praktyki wojskowej służby archiwalnej, Warszawa 1967
11. Ihnatowicz I., Vademecum do badań nad historią XIX i XX wieku, t. I, Warszawa 1967
12. Husarska M., Sadurska I., Konserwacja zbiorów archiwalnych i bibliotecznych, Warszawa 1968
13. Ryszewski B., Archiwistyka - przedmiot, zakres, podział. Studia nad problemem, Warszawa - Poznań 1972
14. Pańków S., Archiwa, Warszawa 1969, wyd. 2, 1975
15. Szczepaniak R., Archiwum Zakładowe, wyd. 2 popr., Warszawa 1976
16. Biernat Cz., Problemy archiwistyki współczesnej, Warszawa 1977
17. Tomczak A., Zarys dziejów archiwów polskich, t. 1-2,Toruń 1978-1980

18. Karczowa H., Rozwój form kancelaryjnych i współczesne rodzaje dokumentów archiwalnych. Dokumentacja wizualna i audialna (fotografie, filmy, nagrania), Toruń 1979
19. Szymański J., Nauki pomocnicze historii,Warszawa 1983
20. Barczak H., Kubiczek B., Lewandowska M., Opracowanie i udostępnianie materiałów archiwalnych w archiwach państwowych, SINTO Materiały metodyczne Nr 19, 1984
21. Gołembiowski M., System informacji archiwalnej, Warszawa - Łódź, 1985
22. Nawrocki S., Komputer w służbie archiwalnej, Poznań 1985
23. Miśkiewicz B., Wstęp do badań historycznych, wyd. IV zmienione, Warszawa - Poznań 1985
24. Robótka H., Rozwój form kancelaryjnych i współczesne rodzaje dokumentów archiwalnych. Dokumentacja geodezyjno-kartograficzna, Toruń 1985
25. Ryszewski B., Problemy i metody badawcze archiwistyki, Toruń 1985
26. Archiwistyka praktyczna dla archiwistów zakładowych , opracowanie zbiorowe pod redakcją Stanisława Kłysa, Poznań 1986
27. Robótka H., Metodyka archiwalna. Opracowanie dokumentacji geodezyjno-kartograficznej, audiowizualnej (fotografii, filmów, mikrofilmów, nagrań) Toruń 1988
28. Robótka H., Ryszewski B., Tomczak A., Archiwistyka, Warszawa 1989
29. Porządkowanie zasobu archiwów zakładowych państwowych jednostek organizacyjnych, praca zbiorowa pod redakcją Z. Pustuły, Warszawa 1989
30. Ihnatowicz I., Nauki pomocnicze historii XIX i XX wieku, Warszawa 1990
31. Metodyka pracy archiwalnej, praca zbiorowa pod redakcją Stanisława Nawrockiego i Stanisława Sierpowskiego, Poznań 1992

---

x Wykaz zawiera wybrane polskie podręczniki oraz opracowania o charakterze podręcznikowym, poświęcone w całości lub w części archiwistyce. Niektóre publikacje obejmują również nauki pomocnicze historii, których znajomość jest niezbędna w pracy archiwalnej. Pozycjom wykazu nadano układ chronologiczny.

Barbara Kubiczek
Warszawa

"Archeion" LXXXV. Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, PWN, Warszawa-Łódź 1989, s. 345

"Archeion" LXXXVI. Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, PWN, Warszawa-Łódź 1989, s. 311

"Archeion" LXXXVII. Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, PWN, Warszawa-Łódź 1990, s. 359

"Archeion" LXXXVIII. Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, PWN, Warszawa-Łódź 1990, s. 277

"Archeion" LXXXIX, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, PWN, Warszawa-Łódź 1991, s. 293

"Archeion" XC. Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, PWN, Warszawa-Łódź 1992, s. 250

Tom LXXXV "Archeionu" i następne składają się z pięciu działów: studia i materiały, recenzje i noty bibliograficzne, przegląd czasopism, kronika i wspomnienia pośmiertne. Tom LXXXV rozpoczyna artykuł Bolesława Woszczyńskiego pt."Sześćdziesiąt lat Archeionu" przygotowany z okazji sześćdziesiątej rocznicy ukazania się pierwszego tomu pisma w 1927 r. Autor przedstawia dzieje wydawania Archeionu,jego zawartość, współpracowników. Wszystko na tle przemian politycznych i organizacyjnych państwowej służby archiwalnej, od 1918 r. począwszy.

Następny w kolejności artykuł Janusza Tandeckiego traktuje o metodach porządkowania akt cechów, rzemieślniczych korporacji religijnych i bractw czeladniczych; wszelkie propozycje metodyczne autor oparł na znajomości akt i doświadczeniach Archiwum Państwowego w Toruniu.

Analiza szczegółowa księgi registratury miasta Kożuchowa (Registratur-Buch) z lat 1665-1671 stanowi treść artykułu Tadeusza Dzwonkowskiego. Księga jest jednym z najcenniejszych źródeł do dziejów miasta oraz kancelarii dolnośląskiej drugiej połowy XVII w. Autor przedstawia także dzieje i zawartość akt zapisanych w księdze.

Obszerny artykuł Franciszki Ramotowskiej traktuje o księgach homagialnych narodu polskiego z 1831 r.,przechowywanych

w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie. Powstały one w wyniku przeprowadzonej akcji składania przysięgi na wierność władzom narodowym Królestwa Polskiego.

Jerzy Szumski jest autorem artykułu pt. "Akta urzędów skarbowych północno-wschodnich ziem Królestwa Polskiego jako źródło historyczne (1815-1914)". Autor przedstawia organizację i kompetencje urzędów skarbowych w Królestwie Polskim, charakteryzuje zawartość dwudziestu zespołów akt przechowywanych w Archiwum Państwowym w Białymstoku, Suwałkach i Łomży oraz omawia przydatność tych akt dla badań naukowych.

Ostatni w tym dziale jest artykuł Czesławy Sadkowskiej o źródłach archiwalnych do genealogii Sokołowskich herbu Korab. Genealogię rodu autorka prześledziła na podstawie materiałów archiwalnych; stanowi ona przyczynek do dziejów jednej z rodzin średnioszlacheckich.

R e c e n z j e i n o t y b i b l i o g r a f i c z n e prezentują dwadzieścia wydawnictw krajowych i zagranicznych, archiwalnych i historycznych. Wśród opracowań archiwalnych zagranicznych są takie pozycje jak Budownictwo archiwalne (M. Duchein), wytyczne RAMP dotyczące brakowania fotografii, dwa studia RAMP; na temat archiwalnej oceny dokumentacji organizacji międzynarodowych (Marilla B. Guptil) i elektronicznego zarządzania aktami i archiwami organizacji międzynarodowych (Charles M. Dollar) oraz niemiecki podręcznik archiwistyki pod redakcją Botho Brachmanna. Z krajowych warto wymienić książkę M. Gołembiowskiego pt."System informacji archiwalnej".

P r z e g l ą d c z a s o p i s m zawiera omówienie Biuletynu Polskiej Akademii Nauk z lat 1984-1985 oraz zagranicznych czasopism archiwalnych, m.in. "La Gazette des Archives" (1984-85), "Janus" (1985-86), "The American Archiwist" (1983-84).

K r o n i k a odnotowała m.in. uroczystości z okazji 60-lecia "Archeionu", przebieg I-go Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich, jubileusze archiwów i archiwistów oraz XI-ą Ogólnopolską Konferencję Historyków Kartografii.

W s p o m n i e n i a p o ś m i e r t n e poświęcono zmarłym w l. 1979-1987 archiwistom: M. Sławoszewskiej, E. Morcinkowej, K. Bieleckiemu, J. Karwasińskiej, O.S. Popiołkowi i A. Kucnerowi.

Tom LXXXVI. Tematyka działu S t u d i a i m a t e r i a ł y jest, podobnie jak w poprzednim numerze, bardzo różnorodna. Pierwszy w kolejności artykuł dyskusyjny Czesława Biernata "Wieloaspektowy system informacyjny w archiwach" zawiera propozycje wprowadzenia nowego systemu informacyjnego archiwów, zarzucenia opracowywania archiwaliów według zasady przynależności zespołowej. Podstawę nowego systemu informacyjnego stanowi jednostka fizyczna. Identyfikacja zespołowa przesunięta zostaje na drugi plan. Wprowadzenie nowego systemu informacyjnego pozwoli, zdaniem autora, przejść do wieloaspektowego systemu informacyjnego.

Helena Kisiel zajmuje się w swym artykule problemami podziału zespołu władz centralnych XIX w. w Królestwie Polskim na przykładzie akt Komisji Rządowej Przychodu i Skarbu, przechowywanych w zespole Zarządu Dóbr Państwowych w Archiwum Państwowym w Radomiu. Autorka przedstawia dzieje Komisji od momentu jej utworzenia aż do likwidacji, a także podział pozostałej po Komisji spuścizny aktowej oraz omawia tę jej część, która zachowała się w w/w zespole akt Zarządu Dóbr Państwowych.

Tematem artykułu Janusza Łosowskiego są księgi miejskie miasta Bełżyce, pochodzące z XVI-XVIII w. Artykuł zawiera obok krótkiego rysu historycznego miasta - przedstawienie jego władz oraz omówienie treści ksiąg miejskich i ich funkcji społecznej.

O przechowywanych w Archiwum Państwowym w Koszalinie świeckich i wyznaniowych księgach stanu cywilnego traktuje artykuł Barbary Kraśko. Autorka omawia pruskie ustawodawstwo archiwalne dotyczące akt stanu cywilnego, formy zapisów w księgach, pozostałość aktową urzędów stanu cywilnego, zastosowane metody porządkowania akt.

Hanna Krajewska jest autorką artykułu "Akta notariuszy w Archiwum Państwowym w Łodzi jako źródło do historii kin i życia filmowego miasta". Autorka przebadała akta 55 łódzkich notariuszy w poszukiwaniu materiałów do historii kin i życia filmowego Łodzi. W artykule charakteryzuje odnalezione materiały i ocenia ich przytadność dla opracowania tematu badawczego.

W artykule na temat kształtowania narastającego zasobu archiwalnego Barbara Pecha przedstawia stan prawny w tej dziedzinie od czasów powojennych do wejścia w życie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach z 14 lipca 1983 r., analizuje obecnie obowiązujące przepisy wykonawcze. Zajmuje się także selekcją jednostek organizacyjnych i ustalaniem wykazu jednostek znajdujących się pod nadzorem Archiwum Państwowego w Rzeszowie. Artykuł kończą uwagi dotyczące zasobu aktowego państwowych instytucji, które nie zostały umieszczone w wykazie.

Praktykom, odbywanym w archiwach państwowych przez studentów specjalizacji archiwalnych, poświęcony jest artykuł Marii Lewandowskiej. Autorka przedstawia dzieje praktyk, proces ich organizowania, program opracowany przez Naczelną Dyrekcję Archiwów Państwowych i jego zmiany. Do artykułu dołączono zestawienie, w formie tabeli, praktyk odbywanych w latach 1981-1985 w poszczególnych archiwach państwowych.

Dział kończą wspomnienia wybitnego polskiego archiwisty prof. Tadeusza Mencla o jego pracy w Archiwum Państwowym w Poznaniu, gdzie rozpoczynał w latach 1947-1952 swą karierę archiwisty

Irena Radtke dzieli się refleksjami z pobytu w archiwach hiszpańskich w roku 1984. Opisuje zasób odwiedzanych archiwów, jego przechowywanie, pomoce naukowe. Wiele miejsca poświęca Archiwum Przejściowemu w Alcala de Henares i działalności Ośrodka Informacji w Madrycie.

Dział r e c e n z j e i n o t y b i b l i o g r a f i c z n e zamieszcza recenzje i omówienia wielu wydawnictw polskich i obcych. Odnotować należy: słownik terminologii archiwalnej (Dictionary of Archival Terminology) wydany przez Międzynarodową Radę Archiwów w r. 1984 (jest już nowe wydanie z 1988 r.), "Historycy warszawscy ostatnich dwóch stuleci" (sylwetki 26 historyków opracowali A. Gieysztor, J. Maternicki i H. Samsonowicz) oraz wytyczne do opracowania przepisów prawnych dotyczących archiwów i zarządzania dokumentacją - przygotowane w ramach programu RAMP (Eric Katelaar).

P r z e g l ą d c z a s o p i s m zawiera omówienia archiwalnych czasopism zagranicznych i kilku polskich.

K r o n i k a odnotowuje najważniejsze wydarzenia w życiu archiwów. Są tu m.in. relacje z posiedzeń Rady Archiwalnej, obchodów jubileuszu prof. Mariana Wojciechowskiego, sesji naukowej "Radziwiłłowie XVI-XVIII w.", konferencji, wystaw, narad. Dział zamyka zestawienie referatów (wraz ze streszczeniami) wygłoszonych na posiedzeniach naukowych w archiwach państwowych w 1985 r.

W s p o m n i e n i a p o ś m i e r t n e poświęcono Stanisławowi Steczeniowi, Marii Karpowej i Janinie Waluszewskiej.

W dziale S t u d i a i m a t e r i a ł y tomu LXXXVII znajdują się następujące artykuły:

- Andrzej Tomczak "Adam Stebelski o porządkowaniu akt". Autor przypomina jeden z artykułów wybitnego archiwisty opublikowany w 1951 r. w tomie 19/20 "Archeionu". Przedruk tekstu poprzedza rys kariery archiwalnej A. Stebelskiego;
- Karola Ciesielska omawia inwentarze i spisy akt miejskich Archiwum Miasta Torunia, powstałe w latach 1657-1836;
- Stefan Czech charakteryzuje zawartość zespołu akt Pełnomocnika Polskiego Czerwonego Krzyża na Oddział w Opolu z lat 1945-1950. Charakterystykę uzupełniają informacje o organizacji i działalności Oddziału.
- Anna Bitner-Nowak przedstawia dzieje ustrojowe, problemy metodyczne opracowania akt i wartość źródłową zachowanych materiałów Biura Wojewódzkiego Frontu Jedności Narodu w Poznaniu. Wojewódzki Komitet rozwiązano w 1983 r., po trzydziestu latach działalności, a akta przekazano do Archiwum Państwowego w Poznaniu;
- Stefan Kieniewicz w artykule zatytułowanym "Z doświadczeń edytora źródeł historycznych" daje przegląd własnych prac edytorskich i uwagi dotyczące wydawania źródeł. Jest to tekst wykładu wygłoszonego przez Autora na XIII Powszechnym Zjeździe Historyków w 1984 r.;
- Przedmiotem artykułu Zbigniewa Górskiego są znaki wodne ksiąg miejskich sądowych miasta Starej Warszawy. Powstały one w XV-XVI w. Autor porusza sprawy materiału pisarskiego, analizuje znaki wodne, ustala pochodzenie papieru używanego do sporządzania ksiąg w poszczególnych okresach;
- Sławomir Myk pisze o zaopatrzeniu Akademii Zamojskiej w papier. Drukarnia działała w l. 1594-1812. Przedmiotem ar-

tykułu jest ustalanie źródeł pozyskiwania papieru (m.in. na podstawie znaków wodnych) i jego przeznaczenia;
- Halina Robótka omawia praktyki studenckie w archiwach - z punktu widzenia potrzeb dydaktycznych uczelni. Ocenę obecnego systemu praktyk archiwalnych w Polsce poprzedza przegląd organizacji praktyk studenckich zagranicą.

R e c e n z j e i n o t y b i b l i o g r a - f i c z n e. Omówiono tu wiele wydawnictw, głównie zagranicznych. D. Rocka prezentuje przewodnik po archiwach bułgarskich wydany w 1986 r. Z innych ciekawszych dla archiwisty pozycji wydają się być: wytyczne RAMP w sprawie oceny i brakowania dokumentacji elektronicznej (1986 r.) oraz przewodnik po Archiwum Instytutu Sikorskiego w Londynie (wyd. 1985 r.).

P r z e g l ą d c z a s o p i s m zawiera omówienie zawartości zagranicznych czasopism archiwalnych, m.in. "Slovenska Archivistika" (1987 r.), "Sowietskije Archiwy" (1985 r.), "Archiski Vjesnik" (1984-86).

K r o n i k a zamieszcza sprawozdania z działalności państwowej służby archiwalnej w roku 1987, sesji naukowych, narad dyrektorów (archiwów państwowych w Wenecji k/Znina i archiwów stołecznych krajów socjalistycznych w Sofii), XII Ogólnopolskiej Konferencji Historyków Kartografii, wystaw. Dział zamyka zestawienie referatów (wraz ze streszczeniami) wygłoszonych na zebraniach naukowych w archiwach państwowych w r. 1986.

W s p o m n i e n i a p o ś m i e r t n e poświęcono: Tadeuszowi Menclowi, Eugenii Brańskiej i Wandzie Maciejewskiej.

Tom LXXXVIII "Archeionu", dział S t u d i a i m a t e r i a ł y rozpoczyna artykuł Bohdana Ryszewskiego pt. "Przegląd oraz systematyka pomocy archiwalnych polskich i obcych opublikowanych w ostatnim ćwierćwieczu". Jest to referat wygłoszony podczas obrad XIII Zjazdu Historyków Polskich w Poznaniu w r. 1984. Autor dokonał w nim przeglądu i systematyzacji pomocy naukowych stosowanych w archiwistyce zagranicznej i polskiej; wiele miejsca poświęcił systematyce przewodników archiwalnych.

Przedmiotem artykułu Edwarda Długajczyka jest kancelaria i pozostałość aktowa Policji Województwa Śląskiego z

lat 1922-1939. Autor omawia organizację policji, stosowane systemy kancelaryjne, normy kwalifikacji akt oraz dzieje akt po 1939 r. i metody ich opracowania w Archiwum Państwowym w Katowicach. Charakterystykę akt Muzeum Przemysłu i Rolnictwa w Warszawie (1875-1951) daje w swym artykule Andrzej Stawarz. Poprzedza ją omówienie dziejów Muzeum.

Włodzimierz Bagieński zajmuje się materiałami dotyczącymi spraw kościelnych w aktach miasta Piaseczna i Archiwum Parafialnym przed 1939 r. Charakteryzuje archiwalia parafialne i miejskie od połowy XVIII w. według tematów.

Hanna Krajewska dokonuje przeglądu spuścizny archiwalnej Warszawskiego Zboru Ewangelicko-Augsburskiego i władzy nadrzędnej - Konsystorza, przechowywanych w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie. Omawia dzieje zespołów, dzieje ustrojowe urzędów i ich akta.

Problemem znaczenia archiwaliów dla ochrony i kształtowania środowiska naturalnego zajmuje się w swym artykule Zygmunt Szukałowski z AP we Wrocławiu. Autor proponuje skrócenie czasu udostępniania materiałów archiwalnych dotyczących tego zagadnienia.

Informacje na temat właściwości pergaminu oraz optymalnych warunków jego przechowywania i zabezpieczania zebrała, na podstawie bibliografii przedmiotu i doświadczeń własnych, oraz przedstawiła na łamach omawianego tomu "Archeionu" Maria Brzozowska-Jabłońska z Centralnego Laboratorium Konserwacji AGAD.

Krzysztof Pątek z Archiwum Dokumentacji Mechanicznej w Warszawie omawia zalecenia Międzynarodowej Rady Archiwów dotyczące sporządzania, przechowywania i ochrony mikroform. Autor porównuje polskie wytyczne dotyczące ochrony i ewidencji mikrofilmów z "Wytycznymi w sprawie zabezpieczania mikroform" opracowanymi przez Michaela Ropera.

Dwa artykuły poświęcono archiwom zagranicznym. Pierwszy z nich, Andrzeja Chodubskiego, omawia organizację i zasób archiwów Azerbejdżanu i występujące w nich polonica. W wyniku dwutygodniowego pobytu służbowego we Włoszech powstał artykuł Anieli Kiełbickiej pt. "Archiwa włoskie". Autorka opisuje powstanie i zasób czterech największych archiwów włoskich: Centralnego Archiwum Państwowego i Archiwum Państwowego w Rzymie oraz archiwów państwowych w Wenecji i Florencji.

Dział r e c e n z j e i n o t y b i b l i o g r a f i c z n e zawiera dwanaście pozycji: wydawnictwa polskie i obce. W 1986 r. ukazała się publikacja zawierająca przegląd budownictwa archiwalnego we Francji na przestrzeni lat 1965-1985. "Problemy historii i archiwistyki" - na wydawnictwo to pod redakcją Tadeusza Mencla (1986 r.) składają się artykuły stanowiące rezultat sesji naukowej przygotowanej z okazji 60-lecia Archiwum Państwowego w Lublinie.

P r z e g l ą d c z a s o p i s m. Omówiono tu "Rocznik Historyczno Archiwalny" (1986-87), Biuletyn Polskiej Akademii Nauk (1986), archiwalne czasopisma czesko - słowackie (1985-87) oraz archiwalne czasopismo brazylijskie "Revista del Archivo General de la Nación" (nr 9/1984).

K r o n i k a relacjonuje przebieg: szóstego posiedzenia Rady Archiwalnej, VIII Krajowego Zjazdu Stowarzyszenia Archiwistów Polskich, konferencji na temat archiwaliów w muzeach dolnośląskich, X konferencji naczelnych dyrektorów służb archiwalnych w Hawanie i inne wydarzenia.

W s p o m n i e n i a p o ś m i e r t n e dotyczą: Marii Stankowej, Krystyny Muszyńskiej, Wojciecha Całczyńskiego i Ireny Sadurskiej-Skomiał.

Tom LXXXIX. Na pierwszym miejscu w dziale S t u d i a i m a t e r i a ł y, opublikowano tłumaczenie na język polski przemówienia prezydenta Francji, François Mitteranda na XI Międzynarodowym Kongresie Archiwów w Paryżu w roku 1988. Sprawozdanie z XI Kongresu zamieścił na łamach niniejszego numeru "Archeionu" jeden z jego uczestników - Edward Frącki, zastępca naczelnego dyrektora archiwów państwowych. Kongres poświęcono przedyskutowaniu problemów związanych z nowymi archiwaliami (dokumenty audiowizualne i informatyczne), ich gromadzeniem, przechowywaniem, opracowywaniem i udostępnianiem.

Organizację i działalność Archiwum Państwowego w Lublinie przypomina w swym artykule, z okazji siedemdziesięciolecia Archiwum, Franciszek Cieślak.

Teresa Zielińska omawia Zbiór Archiwalny Aleksandra Czołowskiego, przechowywany w Archiwum Głównym Akt Dawnych. Dzieje zbioru, metody jego opracowania i zawartość uzupełniają informacje o twórcy.

Akta organizacji sokolich, przechowywane w Archiwum Państwowym w Poznaniu, stanowią treść artykułu Ireny Radtke. Autorka przedstawia dzieje zespołu, dzieje ustrojowe ich twórców, kancelarię, analizę metod porządkowania akt i zawartość źródłową zespołów.

Jadwiga Szymańska-Pętala jest autorką artykułu pt. "Problematyka wykazu akt szkoły wyższej". Autorka dokonała analizy wykazu akt Uniwersytetu Warszawskiego i przedstawiła propozycje zmian w wykazie.

O pracach zespołu międzyarchiwalnego, powołanego w 1977 r. do spraw wypracowania metod współdziałania archiwów państwowych z nauką i gospodarką narodową, pisze Jerzy Pabisz. Przedstawia organizację zespołu, program i główne kierunki działania.

Dwie, ostatnie w tym dziale pozycje, dotyczą archiwów zagranicznych. Hanna Krajewska daje krótką informację o Archiwum Państwowym w Bernie (powstanie Archiwum, zasób, personel). "Jubileusze archiwistów holenderskich" to tytuł szkicu Czesława Biernata. W 1991 r. minęła setna rocznica powstania Stowarzyszenia Archiwistów Holenderskich. Autor przedstawia dzieje i działalność Stowarzyszenia i jego wpływ na archiwistykę światową. Najważniejszym wydarzeniem dla archiwistyki światowej było wydanie w 1989 r. podręcznika archiwistyki Mullera, Feitha i Fruina, w którym sformułowano podstawowe zasady archiwistyki, stosowane w swych głównych założeniach do dziś, m.in. w archiwistyce polskiej.

R e c e n z j e i n o t y b i b l i o g r a f i c z n e dotyczą 15 pozycji wydawniczych krajowych i zagranicznych. Omówiono m.in. dwie instrukcje RAMP: o zabezpieczaniu i konserwacji zespołów i zbiorów archiwalnych i o zabezpieczaniu archiwów i bibliotek przed klęskami żywiołowymi. W 1988 r. ukazał się skrypt Haliny Robótki z UMK w Toruniu zatytułowany "Metodyka archiwalna. Opracowanie dokumentacji geodezyjno-kartograficznej, technicznej, audiowizualnej (fotografii, filmów, mikrofilmów, nagrań)".

P r z e g l ą d c z a s o p i s m obejmuje siedem czasopism archiwalnych zagranicznych i dwa polskie. Są to: niemiecki "Archivmitteilungen" t. 34/1984, trzy jugosławiańskie z lat 1986-88, francuska "La Gazette des Archives" (1987 r.), skandynawski "Nordisk Arkivnyt" (1985 r.) i rumuński "Revista Archivelor" (1986-87). Jeśli cho-

dzi o czasopisma polskie dokonano przeglądu zawartości "Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych" (1984-1987) oraz "Archiwisty" (1982-1988).

K r o n i k a zamieszcza m.in. sprawozdania: z działalności Rady Archiwalnej za lata 1985-1988 i z jej siódmego posiedzenia, plan pracy Międzynarodowej Rady Archiwów za lata 1988-1992, informacje o wystawach archiwalnych, przejściu na emeryturę archiwistów w kilku archiwach, pobytach w archiwach zagranicznych, odnowionej siedzibie AP w Przemyślu oraz otwarciu nidzickiego Oddziału AP w Olsztynie.

W s p o m n i e n i a p o ś m i e r t n e poświęcono: Jerzemu Pabiszowi, Stanisławie Pańków i Marii Józefowiczównie.

Tom XC rozpoczyna artykuł Zdzisława Chmielewskiego "Pozakancelaryjne uwarunkowania procesu aktotwórczego - na przykładzie administracji państwowej w Księstwie Warszawskim". Autor omawia przesłanki tworzenia dokumentacji, rozpatruje aktotwórcze konsekwencje funkcjonowania urzędów i pozakancelaryjne uwarunkowania, które rzutowały na czynności aktotwórców i kształtowały formę i treść akt.

Eugeniusz Kobzdaj: "Historyczny zasób archiwalny w muzeach państwowych na Dolnym Śląsku". Tematyka artykułu dotyczy materiałów archiwalnych gromadzonych i przechowywanych w muzeach dolnośląskich. Artykuł opracowano na podstawie dokumentacji sporządzonej w toku kontroli muzeów przez przedstawicieli państwowej służby archiwalnej w latach 1987-88. Autor charakteryzuje zasób archiwalny muzeów, jego ewidencję, zabezpieczanie i wykorzystywanie oraz informuje o współpracy archiwów państwowych z muzeami.

Anna Pawłowska jest autorką kilkustronicowego artykułu na temat "Materiałów do zagadnień etnograficznych w zasobie Archiwum Państwowego w Lublinie". Prezentuje tu wyniki kwerendy, którą objęto zespoły akt z okresu staropolskiego - od XVI w. aż do r. 1939.

Krzysztof Stryjkowski przedstawia "Stan składnic akt organizacji sportowych w Poznaniu". Informacje na temat stosowanych normatywów kancelaryjnych i archiwalnych, zasobu aktowego, jego ewidencji, sytuacji lokalowej wybranych związków i organizacji zajmujących się prowadzeniem działalności sportowej, turystycznej i rekreacyjnej - autor zaczerp-

nął z protokołów wizytacji przeprowadzonych w składnicach akt wymienionych w artykule instytucji przez pracowników Archiwum Państwowego w Poznaniu w l. 1980-1985.

O pomocach ewidencyjno-informacyjnych w archiwach bułgarskich pisze Maria Tarakanowska. Opierając się na wybranych opracowaniach literatury archiwalnej bułgarskiej, zbiorze przepisów metodycznych oraz informacjach uzyskanych w czasie służbowego pobytu w Sofii w 1987 r. autorka charakteryzuje pomoce archiwalne i metody opracowania poszczególnych typów.

Dział zamyka artykuł Władysława Stępniaka "Archiwum Narodowe Kanady". Jest to artykuł informacyjny o dziejach, organizacji, działalności i zasobie utworzonego w 1872 r. Archiwum Narodowego Kanady.

R e c e n z j e i n o t y b i b l i o g r a f i c z n e dotyczą 13 publikacji archiwalnych i historycznych. Na uwagę zasługuje książka M. Lewandowskiej "Kadra archiwów państwowych w Polsce Ludowej (1945-1983), która ukazała się w 1988 r. oraz "Archiwistyka" H. Robótki, B. Ryszewskiego i A. Tomczaka (1989 r.). W 1989 r. wydano także przewodnik po Taśmotece Archiwum Dokumentacji Mechanicznej w Warszawie opracowany przez H. Karczową oraz przewodnik po zbiorach rękopisów w bibliotekach i muzeach w Polsce (1988 r.) opracowany przez D. Kamolową i K. Muszyńską.

P r z e g l ą d c z a s o p i s m obejmuje archiwalne czasopisma zagraniczne: "The American Archivist" (1986, 1988), "Der Archivar" 1988, "Janus" 1988, "La Gazette des Archives" 1988 i inne.

K r o n i k a zawiera m.in. informację o pierwszym posiedzeniu Rady Archiwalnej kadencji 1989-1991, sprawozdanie z wystaw archiwalnych, wyjazdów służbowych zagranicę. Interesująca jest informacja o automatyzacji archiwum zakładowego Centralnego Laboratorium Przemysłu Koncentratów Spożywczych w Poznaniu (autorzy: K. Walorek, St. Nawrocki).

W s p o m n i e n i a p o ś m i e r t n e poświęcono: Włodzimierzowi Dworzaczkowi, Józefowi Szukałowskiemu, Karolowi Bałonowi i Stanisławowi Marcinkowskiemu.

Barbara Kubiczek
Warszawa

International Council on Archives. Conseil International des Archives. "JANUS", revue archivistique archival rewiev, nr 1-2/1990; nr 1-2/1991; nr 1-2/1992

Od 1990 r. począwszy "Janus" przestał być organem Sekcji Stowarzyszeń Zawodowych Archiwistów Międzynarodowej Rady Archiwów (MRA); przekształcono go w przegląd archiwalny, forum wymiany poglądów i prezentacji prac wszystkich sekcji i komitetów MRA.

W pierwszej części numeru 1/1990 opublikowano trzy komunikaty. Pierwszy z nich traktuje o kształceniu w zakresie zarządzania zasobami archiwów zakładowych w krajach Trzeciego Świata (autor K.D.G. Wimalaratne). Autor polemizuje z poglądem o małej przydatności materiałów archiwalnych, próbuje ustalić nową definicję pojęcia "zarządzania dokumentacją", omawia formy kształcenia archiwistów w świecie.

Peter Kartous zajmuje się wykorzystaniem dla gospodarki narodowej materiałów archiwalnych przechowywanych w archiwach państwowych w Słowacji. Przytacza przykłady takiego wykorzystania w opracowaniu planów i programów budownictwa, energetyki, transportu, zarządzania zasobami naturalnymi. John Mc Donald przedstawia doświadczenia Archiwum Narodowego Kanady w budowie i funkcjonowaniu programu zarządzania archiwaliami odczytywanymi maszynowo.

Drugą część pisma wypełniają materiały drugiego kolokwium zorganizowanego przez Komitet MRA do Spraw Nauczania Archiwistyki i Kształcenia Zawodowego Archiwistów, zorganizowanego w Mediolanie 7-9 września 1989. Kolokwium poświęcono dyskusji nad programami kształcenia archiwistów; wzięło w nim udział ponad czterdziestu specjalistów wykładających archiwistykę z 15 krajów. Sformułowano zalecenia i rezolucje, głównie pod adresem MRA, dotyczące ustalania i rozpowszechniania programów kształcenia odpowiadających aktualnym potrzebom zawodu i stałej wymiany doświadczeń w zakresie nauczania archiwistyki.

W wygłoszonych podczas kolokwium komunikatach (opublikowano je w całości w omawianym numerze "Janusa") poruszano sprawy celu kształcenia (kogo kształcimy i dla kogo? - E.G. Franz), dostosowania programów nauczania do różnorodnych potrzeb archiwów. Zwracano także uwagę na niedostatek kształcenia prak-

tycznego, przeładowania programów teorią. Zdaniem P. René-Bazin wybór programów kształcenia powinien wynikać z funkcji, jaką szkolony ma pełnić w przyszłości w archiwum. A. Menne-Haritz pisze o kształceniu archiwistów w Niemczech (federalnych). Zdaniem autorki rozbieżność między potrzebami praktycznymi a kształceniem teoretycznym w ostatnich latach pogłębiła się; podjęto próby niwelacji. P. Carucci przedstawiła opinie archiwistów włoskich na temat kształcenia. Akcentowano także potrzebę wprowadzania ciągłych zmian w kształceniu archiwistów w związku z coraz bardziej złożonymi problemami zarządzania archiwaliami (A. Thurstan).

Na treść numeru 2/1990 składają się trzy artykuły poświęcone informatyce i materiały z kolokwium Sekcji Archiwów Miejskich MRA, które odbyło się w Amsterdamie. Pierwszy w kolejności - artykuł Hugo Caduffa, Barnharda Flückiger i Christophera Grafa traktuje o elektronicznym przetwarzaniu informacji w Szwajcarskim Archiwum Federalnym. Autorzy przedstawiają organizację i zasób Archiwum, cele i priorytetowe zadania w odniesieniu do zastosowania informatycznego przetwarzania danych. Hilary Rowell w artykule Automation in the Australian Archives przedstawia organizację i rozwój archiwów w Australii oraz prace Sekcji Systemów Informatycznych. Opisuje zastosowane systemy i zamierzenia w dziedzinie rozwoju informatyki w tym kraju. John Mc Donald prezentuje doświadczenia Archiwum Narodowego w Kanadzie w archiwalizacji dokumentacji informatycznej. Utworzono tu Oddział Zautomatyzowanych Systemów Informacji, który ma za zadanie gromadzenie, zabezpieczanie i selekcję dokumentacji wytworzonej w zautomatyzowanych systemach informacji będących pod kontrolą rządu federalnego.

Na materiały kolokwium, zorganizowanego we wrześniu 1990 r. w Amsterdamie, składają się: krótkie wprowadzenie w problemy prawne archiwów miejskich (Ana Maria de Almeida Camargo) oraz komunikaty o archiwach miejskich we Francji (Michele Renson), Ameryce Łacińskiej (Ana Maria de Almeida Camargo), Hiszpanii (Antonia Heredia Herrera i Monserrat Condomines), archiwach autonomicznych samorządów lokalnych w Danii, Norwegii, Szwecji i Finlandii (Birgit Arfwidsson Bäck) oraz archiwach miejskich w Holandii (Joan van Albada), W. Brytanii (James R. Sewell), w krajach nordyckich, Norwegii (Leif Gidlöf, Christopher John Harris i Gudmund Valderhaug).

Numer kończą komunikaty o przyszłym kongresie archiwistów w Maastricht i sympozjum na temat "Wojna, film i społeczeństwo" organizowanego przez Uniwersytet w Barcelonie w 1992 r.
Numer 1/1991 omówiony jest przez dra Huberta Weisa na s. .
W numerze 2/1991 znajdują się materiały dwóch kolokwiów zorganizowanych przez Sekcję MRA do spraw Nauczania Archiwistyki i Kształcenia Archiwistów. Trzecie międzynarodowe kolokwium na temat kształcenia archiwalnego (podręczniki archiwalne i zarys archiwistyki) odbyło się w Hadze w 1990 r. Opublikowane komunikaty poprzedza wprowadzenie E.G. Franza, w którym autor przypomina tematykę zebrań poświęconych temu zagadnieniu. W celu rozeznania i oceny stosowanych w nauczaniu archiwistyki podręcznikach Pirkko Rastas przeprowadził, na zlecenie MRA, ankietyzację wśród krajów członkowskich: podsumowanie wyników ankiety znajduje się na s. 16-30. Będzie ono - wraz z bibliografią - opublikowane w 1992 r. przez UNESCO w serii opracowań RAMP.
W komunikatach dokonano omówienia i analizy podręczników archiwistyki we Francji (Marie-Claude Delmas), Włoszech (Paola Carucci), hiszpańsko-językowych (Severino Hernandez Vincente), holenderskich (Arnold J.M. Den Teuling), niemieckich (Eckhart G. Franz), amerykańskich (Francis X. Blauin jr).Serię kończy komunikat Jose Zontara o podręcznikach w krajach słowiańskich. Jeśli chodzi o polskie podręczniki autor wymienia "Archiwistykę" H. Robótki, B. Ryszewskiego i A.Tomczaka. Analizę podręczników przeprowadzono głównie pod kątem ich użyteczności oraz przystosowania do nowych wymagań i programów nauczania. Podano również ich wykazy.

W 1991 r. odbyło się w Pekinie kolokwium na temat kształcenia archiwalnego w krajach Azji i Oceanii. Komunikaty, wygłoszone podczas kolokwium dotyczą: kształcenia archiwistów w ramach UNESCO i MRA, kształcenia w zakresie przechowywania archiwaliów w Archiwum Narodowym w Indiach, nauczania archiwistyki w Indonezji, kształcenia zawodowego archiwistów na Filipinach, w Japonii, krajach Pacyfiku, w Chinach. Akcent w polityce kształcenia archiwistów przez UNESCO położono obecnie na współpracę, koordynację i pomoc wzajemną, a nie, jak to miało miejsce dotychczas, na zakładanie nowych szkół. Najtrudniejsza sytuacja - jeśli chodzi o nauczanie archiwistyki - jest w krajach Pacyfiku. Kursy na poziomie uni-

wersyteckim prowadzone są tylko w czterech uniwersytetach w Australii, Nowej Zelandii i na Hawajach. Pozostałe kraje muszą zadowolić się uczestnictwem w międzynarodowych i regionalnych seminariach. Najbardziej rozwinięte jest kształcenie archiwistów w Chinach. Działa tam ponad milion archiwistów zatrudnionych w archiwach wszelkiego rodzaju, z czego duży procent nie posiada kwalifikacji zawodowych; stąd liczne kursy dokształcające i specjalizacje archiwalne na uczelniach wyższych. Mimo wysokiego uprzemysłowienia i bogactwa Japonii, kształcenie archiwistów nie rozwinęło się w tym kraju w sposób należyty. Wpływ na ten stan rzeczy ma niewątpliwie późny rozwój instytucji archiwalnych. Archiwum Narodowe założono tu dopiero w 1971 r.
Numer 1/1992 prezentuje doświadczenia archiwów i kompetentnych osób w dziedzinie informatyzacji danych oraz adaptacji i ochrony budynków archiwalnych. Problemów informatyzacji dotyczą cztery artykuły i komunikaty. W pierwszym z nich Karen Hjorth i Dan Tørning przedstawiają systemy rejestracji elektronicznej dokumentów w archiwach administracji duńskiej i perspektywy na przyszłość; o pracach grupy roboczej, której zadaniem jest opracowanie metod zarządzania informacją archiwalną w formie elektronicznej pisze Lisa B. Weber; program automatycznego przetwarzania danych (ARQBASE) przedstawia Ana Franqueira (Portugalia). Program przygotowano w celu ustanowienia ogólnej oraz lokalnych lub specjalnych baz danych umożliwiających opracowywanie wszelkich rodzajów pomocy archiwalnych. Będą one dostępne na terenie całego kraju. Treścią komunikatu Maygene Daniels jest omówienie systemu informatycznego CAO (automatyzacja informacji dotyczących dokumentów architektonicznych). Tematycznie odbiega od treści numeru 1/1992 artykuł Fransa Nieuwenhota o wartości dokumentacyjnej filmów pełnometrażowych. Analizę wartości autor przeprowadza na przykładzie interpretacji wojny wietnamskiej w filmach amerykańskich.

Część druga omawianego numeru zawiera materiały dwóch posiedzeń utworzonego w 1988 r., Komitetu MRA do Spraw Budynków Archiwalnych i ich Wyposażenia. Pierwsze z nich odbyło się w Turynie w r. 1989 na temat: adaptacja budynków dla potrzeb archiwów. W wygłoszonych podczas posiedzenia komunikatach autorzy poruszali problemy związane z wykorzystaniem

starych budynków (zwracano uwagę na czynniki, jakie powinny decydować o ich przystosowaniu dla potrzeb archiwów), zagospodarowaniem zabytkowych budynków we Włoszech (na 220 użytkowanych przez archiwa państwowe budynki aż 83 znajduje się w rejestrze zabytków historycznych), ochroną przeciwko kradzieży i aktami wandalizmu (kradzieże najczęstsze są w pracowniach naukowych. tu też ulega zniszczeniu najwięcej archiwaliów). O przeróbce starego garażu firmy Peugeot w Chambéry we Francji pisze Philippe Paillard. Jest to ostatni z komunikatów wygłoszonych na omawianym posiedzeniu. Drugie posiedzenie Komitetu odbyło się w Wiedniu w 1990 r. Poświęcono je sprawom bezpieczeństwa budynków archiwalnych. Pięć wygłoszonych podczas posiedzenia komunikatów dotyczy: podstawowych zasad bezpieczeństwa i obowiązujących w tej materii przepisów na terenie byłego ZSRR, zabezpieczania przeciwko kradzieżom i włamaniom, szkodom spowodowanym przez wodę oraz środków bezpieczeństwa zastosowanych w nowym budynku Public Record Office w Kew w Anglii, ochrony archiwaliów w rejonach zagrożonych wojnami. Do komunikatów dołączono krótkie streszczenie dyskusji.

Treść numeru 2/1992 wypełniają materiały z sympozjum międzynarodowego "Archiwa i Europa bez granic", które odbyło się w Maastricht w 1991 r. z okazji obchodów stulecia najstarszego na świecie Stowarzyszenia Archiwistów Holenderskich, założonego 7 czerwca 1891 r. w Haarlemie. Na materiały składają się komunikaty (ponad sześćdziesiąt) i ich streszczenia w czterech językach: angielskim, francuskim, hiszpańskim i niemieckim. W sympozjum wzięło udział ponad 500 uczestników z 39 krajów. O wyborze tematu sympozjum zadecydował problem otwarcia granic w ramach Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej: miejsce i rola archiwów w zjednoczonej Europie stanowiły leitmotiv konferencji.

Różnorodność tematyczna komunikatów jest wielka; temu samemu zagadnieniu nie poświęcono więcej niż dwa-trzy komunikaty, nie sposób zgrupować je w odpowiednie bloki tematyczne. Z uwagi na powyższe podajemy jedynie tematy niektórych z nich: poszanowanie życia prywatnego i dostęp do informacji; rola archiwów (muzeum papieru czy ośrodek informacji?), archiwa partii politycznych; służby archiwalne w sektorze prywatnym oraz instytucjach specjalistycznych (archiwa prezydenckie i parlamentarne); zmienny w oczach społeczeństwa obraz archiwisty; problem przechowywania archiwaliów zarejestrowanych na taśmach magnetycznych, kształcenie zawodowe archiwistów, kontrasty w rozwoju archiwistyki w Europie i Krajach Trzeciego Świata. Sprawy poruszane w komunikatach nie są nowe: prezentują one jednak doświadczenia archiwów, są odbiciem poszukiwań miejsca i roli archiwów w zmieniającym się nieustannie współczesnym świecie.

Hubert Wajs
Warszawa

"JANUS", Archival Review, 1991.1, s. 112

Pierwszy tom ukazującego się dwa razy w roku czasopisma Międzynarodowej Rady Archiwalnej "Janus" za 1991 r. zawiera ponad 10 artykułów i referatów wygłoszonych na różnych spotkaniach archiwalnych w 1990 r. Teksty te poruszają kilka grup tematycznych.

Zeszyt rozpoczyna tekst F.B. Evansa - uznawanego za jednego z nestorów archiwistyki amerykańskiej, szczególnie uhonorowanego w tym numerze - będący refleksją nad przemianami dokonującymi się w ciągu ostatnich 30 lat w archiwistyce amerykańskiej. Archiwa przestano traktować jedynie jako miejsce, gdzie odsyła się i gromadzi nieaktualną już dokumentację różnych instytucji i organizacji. Dostrzeżono konieczność wyjścia na przedpole archiwalne i często samodzielnych poszukiwań cennych materiałów, które powinny trafić do archiwów. Ten rozrost - zwłaszcza prywatnych kolekcji - w archiwach - od 1300 w 1974 r. do 4500 w 1991 r. - stanowi nowe wyzwanie, szczególnie pod względem przygotowania zawodowego archiwistów. Problemami kształcenia i weryfikacji zawodowej archiwistów w Ameryce zajmuje się F.B. Evans w swoim drugim artykule. Wedle przyjętych ustaleń Stowarzyszenia Archiwistów Amerykańskich, w 1989 r. powołano do życia Akademię, która drogą wyborów lub egzaminów udziela 8-letnich certyfikatów uprawniających do pracy jako archiwista. O podobnym zagadnieniu odnośnie do warunków brytyjskich pisze R. Samways. Stowarzyszenie Archiwistów Brytyjskich wprowadziło od 1987 r. rejestr zawodowych archiwistów.

Następną grupę tematyczną stanowią problemy współczesnych archiwów miejskich i komunalnych. J. van Albada z Holandii rozważa cykl wykorzystania i archiwizacji dokumentów przez administrację. Problemem są tu relacje między przechowywaną w instytucjach dokumentację bieżącą i już częściowo archiwalną, uporządkowaną według aktualnych potrzeb, a wymogami archiwalnymi co do jej układu. N. Remann z Niemiec, piszący jeszcze przed formalnym zjednoczeniem, zastanawia się nad wpływem samorządowej organizacji miast w Niemczech na archiwa tych miast, porównując sytuację w obu częściach Niemiec, Szwajcarii i Austrii. System samorządowy, wprowadzony w 1815 r. przez barona von Steina, jest podstawą dzisiejszej

organizacji miejskiej. Nie ruszyły go czasy narodowego socjalizmu, ani - jak się okazuje - mimo znacznie większej centralizacji w części Wschodniej oraz oficjalnych deklaracji - czasy realnego socjalizmu.

Zagadnieniom archiwów audiowizualnych poświęcono trzy artykuły. A. Dergres przedstawia obecną sytuację w tej dziedzinie w wybranych państwach afrykańskich. R. Bergeron opisuje kryteria selekcji materiałów telewizyjnych do archiwizacji, stosowane w Kanadzie. Zasadnicze pytanie, to: jak pogodzić potrzeby warsztatu dziennikarskiego z wartościami historycznymi. Przy tworzeniu kolekcji bierze się pod uwagę walory historyczne, artystyczne i społeczne danego programu, zaś przy programach seryjnych ważne jest zachowanie proporcji między częstotliwością emisji programów a ilością archiwizowanych odcinków. M. Quétin rozważa stworzenie "banku obrazów" z mikrofilmów i fotografii.

Zagadnieniom automatyzacji archiwów poświęcono nie tylko trzy artykuły, ale także wiele uwagi w powyżej wspomnianych materiałach. W kolejnym, trzecim z artykułów F.B. Evans opisując w ujęciu historycznym rozwój pomocy archiwalnych i materiałów, na których sporządzono zapis; rozważa zagadnienie przemian, jakie niesie ze sobą pojawienie się komputerów w archiwach. Nowa technika ułatwia dostęp i przechowywanie informacji, ale zmienia cykl życia dokumentów. Nie sposób stwierdzić co jest kopią, co oryginałem i gdzie te kopie znajdują się fizycznie; utrudnia to kontrolę nad obiegiem dokumentów. Na podobny problem zwraca uwagę J. van Albada. Bazy danych zawierające informacje, które mają być trwale przechowywane, są przecież uaktualniane w trakcie wykorzystania. Ich stan się stale zmienia, tracimy więc pewne "historyczne" dane. A. van Camp przedstawia w historycznym ujęciu - od opracowanego w latach 60-tych dla potrzeb Biblioteki Kongresu Amerykańskiego programu SPINDEX - amerykańskie prace nad stworzeniem archiwalnej sieci komputerowej. W wyniku działań specjalnie wyłonionej grupy z Amerykańskiego Stowarzyszenia Archiwistów w Ameryce przyjęto na początku lat 80-tych standard biblioteczny MARC rozszerzony o opis archiwaliów i rękopisów (Archives and Records Control - AMC). Następnie we współpracy z bibliotekarzami z Research Library Group dołączono ten opis do sieci RLIN. Jest to jak dotąd jedyna baza danych działająca w try-

bie bezpośrednim ("online") zawierająca ponad 250 000 rekordów z opisami archiwalnymi. Obecnie trwają przygotowania do włączenia innych krajów - poza USA - do tej sieci. W Bentley Library na Uniwersytecie stanu Michigan opracowuje się koncepcję włączenia do RLIN Archiwum Watykańskiego. Autorka podkreśla konieczność opracowania przez Światową Radę Archiwalną międzynarodowego standardu opisu. Standardom opisu archiwalnego poświęcił swój artykuł jeden z autorytetów w tych sprawach - M. Cook. Rozważa on zasadnicze różnice między dwoma typami opisów archiwalnych przyjętych po obu stronach Atlantyku: brytyjskim - archiwalnym, opartym na zasadzie proweniencji i amerykańskim - bibliotecznym (realizowanym w AMC MARC'u). Autor podkreśla brak tradycji MARC'a na Starym Kontynencie. Zasadę proweniencji przyjęto także we wstępnych wytycznych Międzynarodowej Rady Archiwalnej w sprawie archiwalnego opisu na XII kongres w Montrealu. Zaakceptowanie tych wytycznych musi - zdaniem M. Cooka - zyskać także popracie Wspólnoty Europejskiej. Na razie w Europie komputeryzacja archiwów nie osiągnęła jeszcze skali amerykańskiej.W archiwach miejskich w Niemczech Zachodnich automatyzacja odbywa się w oparciu o tańsze niż sieci mikrokomputery klasy PC. N. Reimann pisze, że Niemcy posługują się przy automatyzacji programem "Nixas-Archiv".

Tom ten zawiera też ciekawe zestawienie publikacji przygotowanych w ramach programu UNESCO związanego z archiwami (Records and Archives Management Programme - RAMP) opracowane i opatrzone indeksami przez F.B. Evansa. Jest to blisko 100 pozycji poświęconych różnym zagadnieniom jak: archiwa w tzw. "Trzecim Świecie", mikrofilmowanie, konserwacja,szkolenie, automatyzacja, a nawet zagadnienia wpływów zanieczyszczeń środowiska na archiwalia.

Anna Stogowska
Płock

Nowa siedziba Archiwum Państwowego w Płocku

W 1991 roku zbiory Archiwum Państwowego w Płocku przeniesiono do nowej siedziby XIX wiecznego spichlerza przystosowanego do potrzeb archiwalnych. Budynek o 4 kondygnacjach o powierzchni ok. 1500 m^2 podzielony został na dwie części: w części murowanej zlokalizowano magazyny, w części drewnianej: salę wystawową, pokoje biurowe i pracownię naukową.

Zasób Archiwum Państwowego w Płocku obejmuje 692 zespoły około 1600 mb. akt. Przez wiele lat nie przyjmowano do Archiwum żadnych akt ze względu na małą powierzchnię magazynową ok. 250 m^2. Nowy budynek pozwolił na powiększenie liczby zbiorów oraz prowadzenie działalności naukowej, oświatowej i kulturalnej w szerszym zakresie niż dotychczas.

Archiwum posiada bogate tradycje. Już w XIII wieku istniało w Płocku archiwum zamkowe, a od XIV wieku funkcjonowało archiwum miejskie. Archiwum Państwowe w Płocku powstało w sierpniu 1919 roku jako jedno z pierwszych w niepodległej Polsce. Zabezpieczono wówczas XIX wieczne akta gubernii płockiej; przetrwały one i obecnie stanowią cenny zasób. Archiwum przechowuje akta urzędów administracji państwowej, sądów, przedsiębiorstw i instytucji. Zachowały się również akta okolicznych miast: Gąbina, Gostynina, Wyszogrodu, Raciąża, Sierpca.

W zbiorach znajdują się także akta metrykalne z lat 1808-1892 oraz notariaty.

W dniu 15 czerwca 1992 roku odbyło się uroczyste otwarcie nowej siedziby Archiwum Płockiego. W obecności władz administracyjnych: Wojewody Płockiego dr Jerzego Wawszczaka i Prezydenta m. Płocka mgr Andrzeja Drętkiewicza Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych prof. Marian Wojciechowski dokonał oficjalnego otwarcia. Do licznie zgromadzonych przedstawicieli przemówił Dyrektor Archiwum m.st. Warszawy dr Józef Kazimierski przypominając historię remontu spichlerza.

Po oficjalnym otwarciu nastąpiła ceremonia liturgicznego poświęcenia pomieszczeń archiwalnych. Dokonał jej biskup płocki ks.dr Jan Wosiński. W swym krótkim wystąpieniu podkreślił, że kościół z radością włącza się w to dzieło, bowiem

świadczy ono o symbiozie, jaka panowała przez wieki i nadal panuje pomiędzy ludźmi zamieszkującymi te tereny.

W modlitwie celebrans prosił Boga, aby chronił ten dorobek ludzki od ognia i wszystkich innych zagrożeń losowych, aby mógł służyć następnym pokoleniom w lepszym poznaniu i ukochaniu stron ojczystych.

Z okazji otwarcia wydano okolicznościowy druk-informator o zasobie archiwum i jego historii oraz przygotowano wystawę obrazującą poszczególne zespoły.

Maria Lewandowska
Warszawa

Inauguracja roku szkolnego w Pomaturalnym Studium Informacji, Archiwistyki i Księgarstwa

W dniu 15 października 1992 roku odbyło się uroczyste rozpoczęcie roku szkolnego 1992/93 w Studium kształcącym od 1969 roku techników-archiwistów. Działalność szkoły wspiera środowisko archiwistów warszawskich, z którego rekrutują się nauczyciele, opiekunowie praktyk i zajęć praktycznych. Archiwa warszawskie użyczają też swych pomieszczeń na prowadzenie zajęć. W okresie dwudziestodwu-lecia działalności, Studium (mające swą siedzibę przy ul. Żeromskiego 81) wykształciło liczne grono absolwentów, z których część podjęła pracę zgodną z kierunkiem wykształcenia. Opinie o ich przygotowaniu zawodowym w miejscu pracy są pozytywne, co świadczy o tym, że sentencja Seneki "Non scholae sed vitae discimus" jest zawsze aktualna.

W inauguracji udział wzięli przedstawiciele instytucji patronackich: mgr M. Pękala ("Dom Książki"), mgr K. Ornoch (Komitet Badań Naukowych), dr M. Lewandowska i doc. B. Woszczyński (ZN NDAP) oraz doc.dr M. Motas - przewodniczący Zarządu Głównego SAP.

Do zebranej młodzieży klas pierwszych przemówiła mgr Maria Łuczyńska, wicedyrektor szkoły, życząc sukcesów w nauce i satysfakcji w życiu zawodowym. W dalszej części uroczystości wręczono indeksy słuchaczom, którzy uzyskali najwyższe oceny podczas egzaminów wstępnych. Z satysfakcją pragnę odnotować, że najliczniej reprezentowani byli słuchacze kierunku archiwistycznego.

Wykład inauguracyjny na temat archiwów - skarbnicy narodu, wygłosił doc.dr B. Woszczyński, który również z okazji Dnia Edukacji Narodowej złożył życzenia pedagogom i uczniom.

Izabela Gass
Warszawa

Stowarzyszenie Historii Fotografii

W listopadzie 1989 roku powstało Stowarzyszenie Historii Fotografii, które liczy obecnie 38 członków, pochodzących z całej Polski. Początkowo Stowarzyszenie działało jako grupa nieformalna zrzeszająca osoby zainteresowane historią fotografii. Dzięki inicjatywie prof. Jerzego Malinowskiego, ówczesnego wicedyrektora Instytutu Sztuki Polskiej Akademii Nauk grupa ta przeobraziła się w Stowarzyszenie.

Działalność Stowarzyszenia polega na organizowaniu sesji naukowych i spotkań, na których o problematyce fotografii opowiadają prelegenci interesujący się starą fotografią polską.

Stowarzyszenie podjęło trud przygotowania publikacji pod tytułem "Przewodnik po polskich zbiorach fotografii", który przedstawiałby zbiory fotografii znajdujące się w archiwach, muzeach, bibliotekach na terenie Polski. Dotychczas Stowarzyszenie zebrało około stu opracowań tego tematu. Do najciekawszych należą zbiory Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie, Muzeum Tatrzańskiego w Zakopanem, Biblioteki PAN w Krakowie, Biblioteki Uniwersytetu im. M. Kopernika w Toruniu czy Głównej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu - Instytut Pamięci Narodowej.

W 1993 r. Stowarzyszenie przystąpi do zbierania informacji o zasobach muzeów i archiwów diecezjalnych. Planuje się także włączenie do "Przewodnika" informacji o zbiorach fotografii archiwów i placówek kulturalnych znajdujących się na terenach położonych w granicach Polski do 17 września 1939 r. a więc dzisiejszej Litwy, Białorusi i Ukrainy. Wydanie publikacji jedno lub dwutomowej uzupełnionej albumem najciekawszych zdjęć nastąpi w 1995 roku. Na ten cel są już zgromadzone fundusze pochodzące z Ministerstwa Kultury i Sztuki oraz z Komitetu Badań Naukowych.

Już teraz wiadomo, iż w "Przewodniku" znajdzie się jedynie 30% wszystkich placówek naukowych i kulturalnych posiadających zbiory fotografii. Oczywiście są i takie placówki o istnieniu których Stowarzyszenie nie zostało poinformowane.

Trudności z zebraniem materiałów są bardzo duże: polikwidowano szereg placówek w terenie, brak chętnych autorów, niezadawalająca jakość techniczna przesyłanych fotografii i merytoryczna opracowań. Ustalono już, iż część tekstów zostanie napisana własnymi siłami Stowarzyszenia.

W przyszłości Stowarzyszenie planuje wydanie Słownika Fotografów Polskich, a od przyszłego roku Biuletynu Historyków Fotografii "DAGEROTYP", który zawierałby informacje o historii fotografii, jej przyszłości, o wystawach i wydawnictwach fotograficznych na terenie całego kraju.

Danuta Skorwider
Warszawa

Jubileusz 200-lecia Archiwum Państwowego m.st. Warszawy

Archiwum Miasta Warszawy zostało powołane w oparciu o uchwałę Sejmu Czteroletniego z dnia 18 IV 1791 r. - dnia 23 kwietnia 1792 r. W tym to dniu Magistrat Miasta Warszawy podjął uchwałę o zajęciu się aktami pozostałymi po władzach miast Starej i Nowej Warszawy oraz ponad 20 jurydyk, po połączeniu ich w jeden organizm miejski. Takie były początki Archiwum Generalnego Miasta Warszawy, które miało swoją siedzibę w Ratuszu Staromiejskim. Powołując się na ten historyczny fakt, 23 kwietnia 1992 r. Archiwum Państwowe m.st. Warszawy jako spadkobierca Archiwum Generalnego Miasta Warszawy, obchodziło swój jubileusz.

Z okazji jubileuszu Archiwum Państwowe m.st. Warszawy zorganizowało wystawę najcenniejszych oryginalnych dokumentów zatytułowaną "Metryki Warszawy i Mazowsza XII-XX wieku". Wystawa została otwarta 23 kwietnia w Sali Biblioteki Stanisławowskiej Zamku Królewskiego w Warszawie i była czynna do końca maja tegoż roku. Wystawę uroczyście otwierali: prezydent miasta st. Warszawy dr St. Wyganowski, prof. dr E. Rottermund, dyrektor Zamku Królewskiego w Warszawie i dyrektor Archiwum Państwowego m.st. Warszawy, dr J. Kazimierski. Wśród zaproszonych gości byli, obok wspomnianych osób, licznie zgromadzeni przedstawiciele nauki i kultury.

Na wystawie pokazano rzadko udostępniane oryginały dokumentów, będących świadectwem bogatej historii Warszawy i Mazowsza. Wśród najcenniejszych dokumentów pokazano przywilej lokacyjny miasta Płocka z 1237 r., potwierdzenie lokacji Warszawy z 1413 r., dokumenty procesu polsko-krzyżackiego, nadania lokacyjne dla miast mazowieckich, takich jak Góra Kalwaria, Łosice, Węgrów, a także księgi ławnicze, rachunki miejskie, księgi konfraterni kupieckiej, akta magistratu Warszawy wraz z opisami archiwum miejskiego. Dokumenty przeplatane były najstarszymi planami, mapami oraz starodrukami. Szczególną uwagę zwracały afisze Teatru Bogusławskiego z 1807 r., plany Warszawy Sotzmanna (1796), Bacha (1808), Lindleya, inwentarze i testamenty Józefa Poniatowskiego, Hugo Kołłątaja, Stanisława Staszica, Bolesława Prusa. Duże zainteresowanie

wzbudziły dokumenty prezentujące odzyskanie niepodległości i wojnę 1920 roku - ulotki i plakaty wzywające do walki z Armią Czerwoną, a także dokumenty z września 1939 r., okresu okupacji hitlerowskiej i odbudowy miasta. Wystawę zamykały materiały dotyczące historii Archiwum.

Drugim elementem obchodów była uroczysta sesja w siedzibie Archiwum Państwowego m.st. Warszawy przy ulicy Krzywe Koło 7, w Sali im. St. Herbsta. W programie w części oficjalnej głos zabierali kolejno: dr St. Wyganowski, prezydent Warszawy, który w swoim wystąpieniu podkreślił rolę i znaczenie Archiwum w życiu miasta, a szczególnie w okresie dzisiejszych zmian ustrojowych i życzył pracownikom Archiwum dalszej owocnej pracy i sukcesów, zapewniając o poparciu miasta, co do dalszych kierunków rozwoju Archiwum. Następnie głos zabrał prof. dr M. Wojciechowski, naczelny dyrektor archiwów państwowych, który przyłączając się do życzeń Prezydenta miasta Warszawy, składając podziękowania za dotychczasowy wysiłek i trud Archiwum na polu zabezpieczania spuścizny narodowej, jednocześnie przekazał na ręce dyrektora Archiwum jubileuszowy prezent, w postaci samochodu do transportu akt. Zabierający na zakończenie głos dyrektor dr J. Kazimierski podziękował przedmówcom za wyrażoną przez nich chęć opieki nad Archiwum, jak również szczególnie gorąco Panu Naczelnemu Dyrektorowi Archiwów Państwowych za wspaniały prezent.

Po zakończeniu oficjalnej części nastąpiła część artystyczna, w której zespół Musicae Antiquae Collegium Varsaviense przedstawił Canzoni Marcina Mielczewskiego, a Bogdan Baer recytował teksty okolicznościowe.

Z okazji jubileuszu wydano drukiem:

- Katalog wystawy "Metryki Warszawy i Mazowsza XII-XX wiek", W-wa 1992.
- Informator Archiwum Państwowego m.st. Warszawy. W-wa 1992
  - cz. I - zawierająca historię Archiwum, charakterystykę zbiorów, prace i potrzeby oraz informację o organizacji Archiwum.
  - cz.II - Spis zespołów.
- Informatory o zasobie archiwalnym Oddziałów Terenowych Archiwum w: Górze Kalwarii, Mławie, Nowym Dworze Maz., Otwocku, Płocku i Pułtusku.

Dziwy nad Łódką ...

Staraniem zgierskiego, prywatnego wydawnictwa - ukazało się II-gie wydanie "Dziwów nad Łódką" (Baśnie,legendy, anegdoty Łodzi - 1332-1939) - wrzesień 1992 r. Jest to wydanie poprawione i znacznie poszerzone (dokumenty archiwalne, opowiadania, dowcipy). Autorem jest Zdzisław Konicki (w latach 1983-1991 - prezes Oddziału SAP w Łodzi).Miło nam zauważyć, iż kolega Z. Konicki jako pierwszy z archiwistów łódzkich uchwałą nowej Rady Miejskiej w Łodzi z 28 października 1992 r. został wyróżniony nową Odznaką - "Za Zasługi dla Miasta Łodzi". Aktywna praca w SAP województwa łódzkiego i uczestnictwo w pracach Zarządu Głównego SAP walnie wpłynęły na to uznanie ze strony Rady Miejskiej w Łodzi.

Wyróżnionemu Koledze - składamy gratulacje.

Redakcja "Archiwisty"

Z ŻAŁOBNEJ KARTY

TADEUSZ MENCEL
(6 VIII 1912 - 10 VIII 1987)

Urodzony w Łodzi, w rodzinie robotniczej. Po ukończeniu Gimnazjum Humanistycznego w 1931 r. odbył studia historyczne na Uniwersytecie Poznańskim (1931-1935). Dyplom uzyskał za pracę pt. Sejmy Księstwa Warszawskiego, napisaną pod kierunkiem prof. Adama Skałkowskiego. Z rekomendacji swego profesora otrzymał dwuletni zasiłek z Funduszu Kultury Narodowej, dla łatwiejszego przygotowania pracy doktorskiej pt. Feliks Łubieński - minister sprawiedliwości Księstwa Warszawskiego. W latach 1938-1939 pracował w Wojskowym Biurze Historycznym w Warszawie. Podjął się, na prośbę prof. Marcelego Handelsmana, opracowania dziejów Armii Polskiej we Francji (1917-1918). We wrześniu 1939 r. T. Mencel znalazł się na Węgrzech, w obozie internowanych, skąd dotarł później do Francji, gdzie wstąpił do Armii Polskiej. Brał udział w kampanii w Wogezach, dostał się do niewoli niemieckiej i był więziony w obozach jenieckich na Śląsku. Po wojnie, pracując jako nauczyciel, a potem archiwista w AP w Poznaniu, wznowił pisanie doktoratu, który obronił w 1947 r. W 1953 r., z ramienia NDAP, organizował AP w Zielonej Górze. Jednocześnie utworzył tamże oddział PTH i był jego pierwszym prezesem. Powrócił do pracy w AP w Poznaniu w 1954 r., a od 1955 r. - w AP w Lublinie.

Łączył obowiązki dyrektora archiwum z zajęciami na UMCS (był kierownikiem katedry Historii Nowożytnej). W 1961 r., z powodu wymogów formalnych, musiał zrezygnować z jednoczesnej pracy w archiwum, nie tracił jednak kontaktu ze środowiskiem archiwalnym. Niezwykle czynny i wszechstronny w swych zainteresowaniach, uczestniczył w konferencjach naukowych i metodycznych, patronował przygotowaniu przewodnika po zespołach AP w Lublinie: Kancelarii Gubernatora Lubelskiego i Rządu Gubernialnego Lubelskiego, zainicjował wydanie informatora: "Archiwalnego Biuletynu Informacyjnego". Pełnił wiele funkcji na uczelni, m.in. dziekana Wydziału Humanistycznego, partycypował w pracy wielu ciał kolegialnych,m.in. był członkiem GKBZH w Polsce, a także społecznych, np. z racji obchodów Tysiąclecia. Przyczynił się do uaktywnienia TMH w Lublinie. Cieszył się popularnością i uznaniem, był progra-

mowo niezależny.Został uhonorowany odznaczeniami państwowymi (Krzyżem Kawalerskim i Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski) i resortowymi. Sporo opracowań poświęcił dziejom Lubelszczyzny w XIX i XX w., sytuacji społeczno-politycznej,powstaniom narodowym, historii wsi i chłopów. Pod jego redakcją ukazało się syntetyczne opracowanie Dzieje Lubelszczyzny, Warszawa 1974. Kierował pracami nad obszerną monografią obozu koncentracyjnego na Majdanku. Zginął w Lublinie, w wypadku, potrącony przez samochód.

Franciszek Cieślak, "Archeion", t. 87, 1990

MARIA STANKOWA
(20 I 1904 - 12 VI 1988)

Urodzona w Sandomierzu, w rodzinie urzędniczej. Rozpoczęła naukę w Gimnazjum w Radomiu, ale wyjazd ojca do Rosji przerwał jej naukę. Dopiero w 1926 r. uzyskała świadectwo dojrzałości w lubelskim Gimnazjum ss. Urszulanek. Ukończyła studia historyczne na KUL w 1937 r. Otrzymała stypendium państwowe na pisanie pracy doktorskiej, ale plany pokrzyżowała wojna, którą przetrwała w ciężkich warunkach. Po wyzwoleniu pracowała jako nauczycielka, a w 1950 r. obroniła na KUL dysertację doktorską, pisaną pod kierunkiem prof. Leona Białkowskiego. W 1951 r. została zatrudniona w AP w Lublinie. Doszła do stopnia kustosza, kierowała też oddziałem. Specjalizowała się w aktach okresu staropolskiego. Była długoletnim członkiem TMH (od 1936 r.), także popularyzatorką dziejów regionu, organizatorką sesji naukowych. Autorka cennych artykułów, publikowała w "Archeionie", "Kwartalniku Historii Kultury Materialnej", "Roczniku Lubelskim". Została powołana na stanowisko samodzielnego pracownika naukowego w 1971 r., od 1973 r. na stanowisko docenta. Otrzymała liczne odznaczenia, w tym Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski. W 1974 r. przeszła na emeryturę. Jej pogrzeb na cmentarzu przy ul. Unickiej w Lublinie zgromadził szerokie grono jej sympatyków - pracowników archiwum i naukowców.

Franciszek Cieślak, Józef Kus, "Archeion", t. 88, 1990

IRENA SADURSKA-SKOMIAŁ
(1 VII 1926 - 20 VIII 1988)

Urodzona w Warszawie, od 1930 r. zamieszkiwała na stałe w Zalesiu Dolnym. Uczestniczyła w ruchu oporu, zarazem ucząc się na tajnych kompletach. Po wyzwoleniu ukończyła liceum i studiowała na Wydziale Biologii UW (1946-1952). Jeszcze za czasów studenckich, w 1951 r., podjęła współpracę z późniejszym Centralnym Laboratorium Konserwacji Archiwaliów AGAD, gdzie pod kierunkiem prof. Romualda Kowalika prowadzono konserwację archiwaliów. Pozostała na zawsze współpracownicą Profesora, wiele publikowała, dzięki czemu stała się cenioną specjalistką w zakresie badań mikrobiologicznych nad ochroną zabytków kultury. Ogłaszała artykuły w "Acta Microbiologica Polonica", "Archeionie", "Pracach Instytutu Przemysłu Organicznego". Wygłaszała liczne referaty i brała czynny udział w życiu naukowym, także w szkoleniu zawodowym. Wyniki jej badań miały ważne znaczenie praktyczne, m.in. przy jej udziale dokonano dezynfekcji ubiorów jenieckich i in. eksponatów na Majdanku i w Oświęcimiu. Przeszła na wcześniejszą emeryturę w 1982 r. i zmarła po przewlekłej chorobie; została pochowana w Jazgarzewie k/Piaseczna.

Maria Jabłońska-Brzozowska, "Archeion", t. 88, 1990

WOJCIECH CAŁCZYŃSKI
(14 V 1942 - 5 IX 1988)

Urodzony w Wildze n/Wisłą, w rodzinie urzędniczej.Wraz z najbliższymi przybył w 1950 r. na stałe do Warszawy, gdzie ukończył liceum ogólnokształcące, a następnie studiował historię na UW. Zasłynął z doskonałego magisterium, napisanego pod kierunkiem prof. Tadeusza Manteuffla, pt. Piotr Dubois i jego plany wyzwolenia Ziemi Świętej. Od 1965 r. podjął pracę w AGAD i uczestniczył w seminarium doktoranckim, ale przewlekła choroba uniemożliwiła mu realizację ambicji naukowych.Rekompensował sobie niespełnione nadzieje perfekcyjnym wykonywaniem pracy zawodowej (przez 16 lat podlegał mu Oddział Kartograficzny). Publikował w "Tekach Archiwalnych","Archeionie", PSB, Miscellaneach. Uczestniczył w pracach zespołu, powołanego do nowelizacji Instrukcji do opracowania zasobu kartogra-

ficznego. Zinwentaryzował ogromną część podstawowych kartografików, sporządzał inwentarze. Zmarł nagle, po przejściu zabiegu chirurgicznego.
Marek Sędek, "Archeion", t. 88, 1990

STANISŁAWA PAŃKÓW
(7 VI 1914 - 7 I 1989)

Urodzona we Lwowie. Jej ojciec - oficer zawodowy WP - został przeniesiony do Krakowa w 1921 r., i od tego momentu jej losy trwale związały się z tym miastem. Ukończyła Państwowe Gimnazjum Żeńskie w 1932 r. Studiowała historię i filologię francuską na UJ. W 1937 r. obroniła pracę magisterską nt. Działalność wewnętrzna Kazimierza Kondratowicza,księcia kujawsko-łęczyckiego. Przebywała we Francji jako stypendystka rządu francuskiego i tam uczęszczała na kurs języka dla obcokrajowców. Od 1938 r. do wybuchu wojny pracowała w zawodzie nauczycielskim (Gimnazjum ss. Niepokalanek w Nowym Sączu). Utrzymywała się później z lekcji prywatnych, a także z zarobków w Instytucie prof. Bujwida w Krakowie (do końca 1946 r.). Od 1946 do 1976 r. związana była z krakowskim Archiwum Państwowym. Została kustoszem, pracownikiem naukowym, od 1952 r. kierownikiem oddziału akt m. Krakowa, dawnego Archiwum Aktów Dawnych Miasta Krakowa, nieetatowym zastępcą dyrektora archiwum. Pasjonowała się działalnością archiwalną: przygotowywała inwentarze, poświęcała wiele czasu na badanie zasobu. Pisywała artykuły i recenzje dla "Archeionu",biogramy dla PSB. Do jej najważniejszych prac należy wkład w wydawnictwo zbiorowe Inwentarze dóbr ziemskich województwa krakowskiego, Kraków 1956 i skrypt akademicki (wspólnie z prof. Zbigniewem Perzanowskim) Nauki pomocnicze historii wraz z archiwistyką i archiwoznawstwem. Jej najbardziej znaną publikacją jest opracowanie Archiwa, niewielki, popularyzatorski podręcznik, adresowany do studentów i wszystkich użytkowników archiwów. Z zaangażowaniem podporządkowała zbiory z archiwum Kurii Metropolitarnej w Krakowie.

Członkini PTH - otrzymała dyplom honorowy w stulecie istnienia tej organizacji - uczestniczyła też w przedsięwzięciach TMH. Przyznano jej wysokie odznaczenia państwowe,m.in. Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski. Kres jej życiu po-

łożyła nieuleczalna choroba. Pogrzeb odbył się na cmentarzu Rakowickim.
Aleksander Litewka, "Archeion", t. 89, 1991

MARIA JÓZEFOWICZÓWNA
(19 III 1903 - 20 II 1989)

Urodzona w Biłkach k/Siedlec, w rodzinie technika kolejowego. Ukończyła gimnazjum w Warszawie, studiowała na UW. Pod kierunkiem prof. Wacława Tokarza napisała w 1936 r. pracę magisterską Sprawy włoskie końca XVIII w. w świetle pamiętników polskich (nagrodzoną przez Radę Naukową UW).Została laureatką konkursu Instituto di Cultura Italiana, uzyskała stypendium i studiowała na Uniwersytecie w Rzymie. Żyła aktywnie, publikując w czasopismach, wygłaszając odczyty.Początki jej kariery naukowej uległy zahamowaniu po śmierci promotora i wybuchu wojny. Znalazła mieszkanie i zatrudnienie w Milanówku - jako nauczycielka i tłumaczka, pracująca dla potrzeb Instytutu Jedwabniczego. Inicjowała liczne prace społeczne, głównie dla dzieci, jak zwiedzanie zabytków, prelekcje historyczne. Wykonywała, zlecone przez PAN, kwerendy archiwalne w AGAD. W 1973 r. przeszła na emeryturę. Jej najważniejszą opublikowaną pracą jest Archiwum księcia Józefa Poniatowskiego i jego siostry..., wyd. NDAP 1987. Zmarła po ciężkiej chorobie, została pochowana na cmentarzu Powązkowskim.
Teresa Zielińska, "Archeion", t. 89, 1991

STANISŁAW MARCINKOWSKI
(17 III 1928 - 11 VIII 1989)

Urodzony w Sobkowie, woj. kieleckie. Do szkoły podstawowej uczęszczał na tajnych kompletach, a mając 17 lat zarobkował jako robotnik. W 1950 r. ukończył Liceum Pedagogiczne w Bodzentynie. W latach 1950-1952 był nauczycielem: w szkołach w Dąbrowie i Sukowie na Kielecczyźnie. W 1963 r. został zastępcą inspektora Szkolnego Wydziału Oświaty i Kultury PPRN w Kielcach. Zaocznie zaliczył historię na Wyższej Szkole Pedagogicznej w Krakowie (1961 r.). W latach 1964-1982

był dyrektorem WAP w Kielcach.W 1976 r. obronił pracę doktorską na Uniwersytecie Łódzkim (Miasta Kielecczyzny w latach 1815-1869). Archiwum kierował zapobiegliwie i troskliwie.Zwiększył liczbę etatów naukowych, utworzył pracownie kserograficzno-mikrofilmową, komórkę konserwatorską.Zadbał też o podległe archiwa terenowe, troszczył się o właściwe opracowywanie akt urzędów i administracji państwowej, przejmowanych przez archiwa. Popierał kursy szkoleniowe, studia podyplomowe,umiejętnie wychowywał nową generację.

Wiele pracował w dodatkowym wymiarze godzin,a także udzielał się społecznie, m.in. w SAP, PTH, Okręgowej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich, w komisji historycznej ZBoWiD, w PTTK. Od 1971 r. współpracował stale ze Studium Nauczycielskim, miejscową Wyższą Szkołą Pedagogiczną, Liceum Medycznym. Pozostawił obfity dorobek pisany, głównie artykuły, publikowane w "Roczniku Łódzkim", "Kieleckich Studiach Historycznych", "Archeionie" i in. czasopismach, gdyż był ofiarnym popularyzatorem wiedzy historycznej, zwłaszcza dotyczącej spraw regionalnych. Otrzymał wysokie odznaczenia państwowe, m.in. Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski. Zmarł nagle, został pochowany na Cmentarzu Komunalnym w Cedzynie k/Kielc.
Elwira Szczepaniak, "Archeion", t. 90, 1992

JADWIGA SZYMAŃSKA-PĘTALA
(2 I 1925 - 6 XI 1989)

Urodzona w Drobinie k/Płocka. Jej ojciec był urzędnikiem państwowym. Naukę w szkole odbywała na warszawskich tajnych kompletach, należała do podziemnej organizacji.W czasie Powstania Warszawskiego została wywieziona do obozu. Po wyzwoleniu studiowała historię na UW i zdobyła dyplom na podstawie pracy, napisanej pod kierunkiem prof. Jerzego Manteuffla w 1951 r. Podejmowała etaty urzędnicze, a od 1954-1966 r. znalazła zatrudnienie w AP m.st. Warszawy; uczestniczyła w inicjatywach urzędniczych. Stabilizację zawodową osiągnęła od 1971 r., po przyjęciu pracy w Uniwersytecie Warszawskim, gdzie zorganizowała od podstaw archiwum zakładowe. Opracowała dla całej uczelni pionierską Instrukcję kancelaryjną i jednolito-rzeczowy wykaz akt.

Prowadziła konsultacje i szkolenia dla pracowników administracji uniwersyteckiej, kierując archiwum czuwała, by narastający zasób był prawidłowo kwalifikowany. Jej sukces stanowiło powierzenie Uniwersytetowi na stałe jego zasobu archiwalnego, na mocy decyzji naczelnego dyrektora archiwów państwowych. Publikowała w "Rocznikach UW", "Kronice Warszawy", "Archeionie". Emerytowana w 1987 r., zmarła w Warszawie.
Zbigniew Romek, "Archeion", t. 91

STANISŁAWA BEŁZA
(1 III 1925 - 2 XII 1989)

Urodzona w Płocku, w rodzinie maszynisty elektrowni. Zdała maturę w 1948 r., w liceum. Kontynuowała, z przerwami, studia historyczne na UW i w Poznaniu; ukończyła je zaocznie na UMK w Toruniu (1968 r.). W latach 1967-1977 ukończyła Studium Podyplomowe Archiwistyki. Pracę zarobkową podejmowała od czasów okupacji, podczas której została wywieziona do robót ziemnych w okolice Giżycka. Po chorobie przeniosła się w 1948 r. do Warszawy, gdzie obejmowała posady w różnych zawodach. Od 1954 r. związała się z AP m.st. Warszawy. Otrzymała etat archiwisty, w latach 1966-1979 była adiunktem, potem kustoszem, a od 1966 r. kierownikiem Oddziału IV Kartografii i Dokumentacji Technicznej. Na tym stanowisku opracowywała zbiory, prowadziła wizytacje archiwów instytucji, pozostających pod nadzorem - głównie biur projektowych i in., wytwarzających dokumentację techniczną. Nawet po przejściu na emeryturę w 1986 r. pracowała w archiwum w niepełnym wymiarze godzin.

Była przedstawicielką rzeszy archiwistów oddanych swym zadaniom, skupionych głównie w realizowaniu bieżących usług, którzy nie pozostawili adekwatnego do posiadanej wiedzy dorobku, utrwalonego w publikacjach. Drobne, nieliczne prace, S. Bełza drukowała w "Archeionie"; uczestniczyła też w redagowaniu zbiorowego opracowania Katalog dokumentacji historycznej do zagadnień gospodarczych województwa ciechanowskiego. Opiniowała instrukcje kancelaryjne, była przewodniczącą Komisji Brakowania Akt, uczestniczyła w posiedzeniach Komisji Metodycznej i Komisji Nabytków, zajmowała się też załatwianiem kwerend na zlecenie instytucji i osób prywatnych, wykonywała ekspertyzy dla NDAP. Prowadziła kursy archiwalne,

szkoląc archiwistów zakładowych,partycypowała również w działalności związkowej. Odznaczona została odznakami resortowymi oraz Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. Urlopowana, z powodu odwiedzin u syna za granicą, zmarła nagle po powrocie do Warszawy.
Jan Rogala, "Archeion", t. 91

HALINA STEBELSKA
(12 II 1908 - 6 III 1990)

Urodzona w Tłuszczu k/Warszawy. Jej ojciec był urzędnikiem kolejowym, z powodu charakteru jego pracy rodzina często zmieniała miejsce pobytu. Maturę zdała w Częstochowie, w 1927 r., i rozpoczęła studia na UW. W 1932 r. obroniła pracę magisterską napisaną, pod kierunkiem prof. Wacława Tokarza,na temat: Działalność polityczna Leopolda Kronenberga w przededniu Powstania 1863 r. Ukończyła również Studium Pedagogiczne, a następnie kurs archiwalny w Archiwum Akt Dawnych. Nie zdołała jednak uzyskać zatrudnienia w zawodzie archiwisty, potem zaabsorbowały ją sprawy rodzinne. Dopiero w 1946 r. otrzymała etat w AGAD, i mogła spożytkować zdobytą wiedzę. W lipcu 1962 r. przeniesiona została do NDAP, aż do emerytury w 1975 r., pełniła funkcję kierownika Działu Ewidencji i Informacji.Gruntowna znajomość przedmiotu, wyniesiona ze studiów pod kierunkiem prof. Tokarza i prof. Kazimierza Konarskiego, połączona z wrodzoną sumiennością i dokładnością, dała wspaniałe rezultaty na niwie zawodowej.

Pozostawiła opracowane inwentarze archiwalne, w AGAD - zespołów Archiwum Ostrowskich i Potockich, Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Archiwum z Małej Wsi i in. Pisywała artykuły, zamieszczane na łamach "Archeionu", "Tek Archiwalnych"; warto choćby wymienić: Typy akt majątkowych epoki feudalnej w archiwach podworskich, Źródła do sprawy oczynszowania w dobrach mazowieckich Andrzeja Zamoyskiego. H. Stebelską cechowały rzadko spotykana lojalność wobec instytucji, w której przyszło jej pracować, a także erudycja bez zgorzkniałości i separatyzmu, ułatwiające stworzenie miłej koleżeńskiej atmosfery w najbliższym środowisku. Zmarła nagle, w Warszawie.
Henryk Barczak, "Archeion", t. 91

JAN ROGALA
(3 I 1934 - 27 IX 1990)

Urodzony w Stanisławowicach, pow. kozienicki, w rodzinie średniorolnej. Szkołę ukończył w Warszawie, a następnie Państwowe Liceum Bibliotekarstwa dla Pracujących w 1954 r., pracując równocześnie w Bibliotece GUS. W 1959 r. uzyskał stopień mgra na Wydziale Filologicznym UW. Tego samego roku rozpoczął pracę w Bibliotece AP m.st. Warszawy. Od 1983 r. objął kierownictwo tejże biblioteki.

Był sumienny, dokładny, dociekliwy. Nie zdążył już obronić pracy doktorskiej poświęconej Zbiorom Korotyńskich. Główną domeną jego działania była codzienna bibliotekarska służba, także wystawiennictwo. Przygotowywał bibliografię województwa warszawskiego dla "Rocznika Mazowieckiego"; był z zamiłowania varsavianistą, członkiem Towarzystwa Przyjaciół Warszawy, a także zbieraczem, kolekcjonerem ekslibrisów. Odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi. Zmarł nagle, został pochowany na Cmentarzu Komunalnym.
Danuta Skorwider, "Archeion", t. 93

EUGENIUSZ KOBZDAJ
(18 XII 1925 - 25 XI 1990)

Urodzony w Horodyszczu, w dawnym woj. lwowskim, w rodzinie robotnika kolejowego. Po śmierci matki wychowywał się u krewnych w Kielcach, zarabiając pracą fizyczną na swe utrzymanie. Zagrożony wywiezieniem na roboty do Niemiec, podczas okupacji wstąpił do oddziału AK, a po wojnie wyjechał na Pomorze. Maturę uzyskał w 1950 r., a potem rozpoczął studia historyczne na Uniwersytecie Wrocławskim. W 1958 r. złożył egzamin magisterski i został mianowany kierownikiem Powiatowego Archiwum w Legnicy (pracował wcześniej w archiwum jeleniogórskim). Od 1966 r. pracował w AP m.st. Wrocławia i Woj.Wrocławskiego. Dysertację doktorską pt. "Rolnik" na Dolnym Śląsku (1909-1939) napisaną pod kierunkiem prof. S. Inglota, obronił na Uniwersytecie we Wrocławiu, w 1972 r.

Wyróżniał się aktywnością i pozostawił znaczny dorobek naukowy. Działał w PTH, założył Tow. Przyjaciół Nauk w Legnicy, był laureatem nagrody miasta Legnicy, z którym zawsze u-

trzymywał kontakty. Wykładał archiwistykę w Policealnym Studium Archiwalnym, prowadził kursy archiwistów zakładowych. Pisywał w "Sobótce", "Archeionie", "Szkicach Legnickich", "Acta Universitatis Vratislaviensis". Zajmował się dziejami ruchu spółdzielczego na Dolnym Śląsku przed I wojną światową. Otrzymał liczne odznaczenia państwowe i resortowe. Zmarł po ciężkiej chorobie.
Józef Domański, "Archeion", t. 92

ZDZISŁAW LISEK
(9 III 1931 - 7 VI 1991)

Urodzony w Rzeczycy Księżnej, woj. lubelskie, w rodzinie nauczyciela. Zdobył wykształcenie średnie, w 1953 r. rozpoczął studia historyczne na UW. Pracę magisterską, napisaną pod kierunkiem prof. Stanisława Herbsta, obronił w 1959r. Interesował się problematyką wojskową i jeszcze podczas studiów rozpoczął pracę w Centralnym Archiwum Wojskowym, gdzie zatrudnił się na stanowisku archiwisty. Cechowało go wzorowe podejście do zadań służbowych, duża samodyscyplina. Pasjonował się dokumentacją kartograficzną i fotograficzną, choć głównie opracowywał akta instytucji i jednostek wojskowych. W 1984 r. ukończył Studium Podyplomowe na UW w zakresie dokumentacji audiowizualnej. Pisywał w "Biuletynie Wojskowej Służby Archiwalnej", brał też udział w przygotowywaniu publikacji źródłowych. Odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi. Zmarł nagle w Warszawie.
Jerzy Ciesielski, "Archeion", t. 93

STEFANIA WÓJCIKOWA
(19 VII 1922 - 6 VIII 1991)

Urodzona w Hrubieszowie. Jej ojciec pracował w Syndykacie Rolniczym, w 1928 r. przeprowadził się z rodziną do Warszawy. Liceum i kurs biblioteczny ukończyła na tajnych kompletach, w 1940 r. wstąpiła do ZWZ, była łączniczką "Biuletynu Informacyjnego", sanitariuszką Powstania Warszawskiego. Po wojnie najważniejszym okresem jej życia zawodowego stało się zatrudnienie w Bibliotece AP m.st. Warszawy (studia ukończyła w 1950 r.). Zajmowała się katalogami, prowadziła akcesję, zakupy książek, działała w komisjach, organizowała wystawy, prowadziła prace bibliograficzne. Jako varsavianistka, pisywała do "Rocznika Warszawskiego" i "Archeionu". Była przede wszystkim bibliografem (opublikowała Bibliografić archiwum), pisała hasła do PSB, była autorką licznych indeksów, także do książek męża-historyka. Po przejściu na emeryturę w 1983 r. pracowała w niepełnym wymiarze godzin. Przewlekle chora, zmarła w Warszawie.
Józef Kazimierski, "Archeion", t. 93

JÓZEF TOMCZYK
(28 II 1913 - 7 XI 1991)

Urodzony w Księżomierzu, niedaleko Kraśnika na Lubelszczyźnie, w rodzinie rolniczej. Po odbyciu służby wojskowej zaczął pracować w szkołach powszechnych w Lublinie i Łosińcu. W 1938 r. rozpoczął studia na Uniwersytecie Lubelskim, sfinalizowane dopiero po wojnie, w 1949 r. pracą magisterską: Polska za panowania Augusta III i Stanisława Augusta Poniatowskiego w świetle dzieł Kitowicza. Ze służbą archiwalną związał się od 1950 r., po zatrudnieniu w AP w Lublinie. Do emerytury w 1978 r. przeszedł wszystkie szczeble zawodowe aż do tytułu kustosza. Interesował się dziejami Powstania Styczniowego. Pisywał w "Roczniku Lubelskim", "Archeionie", "Rocznikach Humanistycznych". Przygotował przewodnik po zespole Kancelarii Gubernatora Lubelskiego z lat 1866-1917, partycypował w opracowaniu Katalogu planów miast w zbiorach AP w Lublinie. Udzielał się społecznie, m.in. jako członek TMH. Odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi. Pozostawał programowo bezpartyjny, wyróżniał się skromnością. Zmarł w Lublinie. Zgodnie z jego ostatnią wolą - pochowano go w rodzinnej wsi.
Anna Teresa Pawłowska, "Archeion", t. 93

MARIA KARBOWSKA
(24 IV 1904 - 8 XI 1991)

Urodzona w Piotrkowie Trybunalskim, jej ojciec był artystą-kamieniarzem. W 1923 r. rozpoczęła studia na UW, ale ich nie ukończyła z powodów rodzinno-materialnych. Obejmowała etaty urzędnicze w kuratorium, MWRiOP. W okresie okupacji

prowadziła tajne nauczanie w rodzinnym mieście.W latach 1942-1970 zatrudniona w AP w Piotrkowie; dzięki współpracy z wybitnymi archiwistami (prof. A. Mysłowski i in.) przebywającymi w tym archiwum uzyskała doskonałe przygotowanie zawodowe: opracowała zasób, kierowała archiwum. Była świetnym, zamiłowanym popularyzatorem wiedzy archiwalnej, inicjatorem sesji i zebrań, kontaktów z licznymi placówkami oświatowymi i kulturalnymi. Należała do wielu stowarzyszeń, wiele wniosła do działalności TMH, Towarzystwa Rozwoju Ziem Zachodnich, Komisji Historycznej ZBoWiD, Komisji Kultury MRN. Pełniła funkcje społecznego opiekuna zabytków kultury. Przyznano jej wiele odznaczeń honorowych i wyróżnień, np. Medal 750-lecia m. Piotrkowa. Na emeryturę przeszła w 1970 r. Została pochowana na cmentarzu w Piotrkowie.
Mieczysław Bandurka, "Archeion", t. 94.

CZESŁAW SKOPOWSKI
(9 VI 1906 - 26 XII 1991)

Urodzony we wsi Chorkówka, pow. krośnieński, w rodzinie urzędnika poczty. Uczęszczał do gimnazjum w Brzeżanach. W latach 1924-1928 studiował geografię i geologię na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie. Pracował jako nauczyciel w Wielkopolsce, i po trzech latach uzyskał urlop na dodatkowe studia na UJ, gdzie otrzymał stopień mgra pedagogiki.W latach 1933-1934 nauczał w Seminarium Nauczycielskim w Ostrzeszcwie, w latach 1934-1936 był instruktorem oświaty pozaszkolnej w Kościerzynie na Pomorzu, a 1937-1939 urzędnikiem stołecznego Kuratorium Okręgu Szkolnego. Był zawsze czynnym typem społecznika-organizatora, o szerokiej gamie zainteresowań, np. założył teatr kukiełek, redagował miesięcznik krajoznawczy, inicjował festiwal tańca i muzyki. W czasach studenckich należał do związku młodzieży socjalistycznej, potem był w partii.Podczas okupacji prowadził szkołę spółdzielczą "Społem" na Podlasiu, a po wojnie współorganizował spółdzielnię wydawniczą "Czytelnik", a w Toruniu - UMK. W latach 1952-1953 był dyrektorem WAP w Bydgoszczy, 1953-1972 - WAP w Poznaniu. Od 1966 r. został samodzielnym pracownikiem badawczym, od 1973 r. - docentem. Od 1964 r. prowadził kursy ogólnopolskie dla archiwistów zakładowych. Należał do grona Rady Archiwalnej. Uczestniczył w kwerendach, m.in. przyczynił się do opracowania Przewodnika po zasobach poznańskiego archiwum i podległych mu archiwów powiatowych oraz Informatora o materiałach archiwalnych do dziejów Poznania i województwa. Specjalizował się w zakresie stosunków polsko-radzieckich, polskiego ruchu akademickiego, ruchu ludowego i zawodowego.

Udzielał się w stowarzyszeniach, działał społecznie (Tow. Wiedzy Powszechnej, PTH, SAP, PCK, LOK, PTTK). Przyznano mu wiele odznaczeń, także Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski. Zmarł po długiej chorobie, pochowany został na Cmentarzu Górczyńskim w Poznaniu.
Stanisław Nawrocki, "Archeion", t. 94

STEFAN KIENIEWICZ
(20 IX 1907 - 2 V 1992)

Urodzony w Dereszewiczach, w majątku rodzinnym na Polesiu. Studia ukończył w Poznaniu, w 1930 r., doktoryzował się pod kierunkiem prof. Marcelego Handelsmana,w 1934 r. na UW. Po habilitacji w 1946 r. w UJ, objął katedrę historii Polski XIX w. na UW. Był profesorem zwyczajnym od 1952r. Od tegoż roku kierował redakcją "Przeglądu Historycznego" - periodyku PTH. Należy podkreślić stałe kontakty profesora z archiwami - jako badacza i użytkownika, autora licznych prac z zakresu historii, oraz jako pracownika-archiwisty. W latach 1937-1944 był zatrudniony w Archiwum Skarbowym w Warszawie. Po wojnie wiedzą służył Radzie Archiwalnej, której był członkiem od 1954 r. W wyniku współpracy z archiwistami rosyjskimi ukazało się 25 tomów źródeł do Powstania Styczniowego. Podczas XIII Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Poznaniu (1984 r.) profesor nawiązał do swych bogatych doświadczeń edytora źródeł i stałego współpracownika archiwów państwowych (zob. "Archeion", t. 87, 1990).

Profesor był uznany autorytetem, wychowawcą pokoleń historyków (m.in. prof. F. Ramotowska, prof. J. Skowronek), wykładowcą na uniwersytetach europejskich i amerykańskich. Wiele publikował; spośród jego spuścizny rekordy popularności pobiła Historia Polski 1795-1918, z której korzystały kolejne studenckie generacje. Zmarł w Warszawie i został pochowany w grobie rodzinnym na Powązkach. Opracowała
Bolesław Woszczyński, "Archeion", t. 94 Izabella Rdzanek

ZWS Zam.282/93 - 500